

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та
мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ПОЗИТИВНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ШКОЛИ

АЛЕКСЄВОЇ ОЛЕНИ ГРИГОРІВНИ

Науковий керівник:

Пісоцький О. П., к. психол. н., доцент кафедри
дошкільної освіти

Рецензенти:

Матвієнко С. І., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної
освіти

Демченко Н. М., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя

Допущено до захисту: Протокол №7 від 28.11.2022 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. псих. н., професор

Анотація. Тема магістерської роботи «Виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи» досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у двох розділах роботи. На теоретичному рівні обґрунтована проблема виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи, зокрема: проаналізовано стан вивчення питання формування ставлення дітей 5-6 років до школи у психолого-педагогічних дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою проблеми виховання позитивного ставлення до школи дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, створені програма та методика констатувального експерименту, уточнені компоненти, розроблені критерії та показники сформованості ставлення до школи старших дошкільників та схарактеризовані його рівні, на основі яких були виділені й обґрунтовані педагогічні умови, розроблено програму оптимізації виховання позитивного ставлення до школи дітей 5-6 років в умовах ЗДО.

Ключові слова: готовність до школи, соціальна зрілість, соціальна позиція, позитивне ставлення дітей 5-6 років до школи.

Annotation. The topic of the master's work "Education of children of 5-6 years old positive attitude to school" was investigated at the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in two sections of the work. At the theoretical level, the problem of fostering a positive attitude of children 5-6 years old to school is substantiated, in particular: the state of study of the formation of the attitude of children 5-6 years old to school in psychological and pedagogical research is analyzed; the review and corresponding analytical work on the source base of the problem of fostering a positive attitude to school of children of senior preschool age in the conditions of preschool education is carried out.

To solve the empirical tasks of the study, the program and methodology of the ascertaining experiment were created, the components were clarified, the criteria and indicators of the formation of the attitude to school of senior preschoolers were developed and its levels were characterized, on the basis of which the pedagogical conditions were identified and substantiated, a program for optimizing the education of a positive attitude to school of children of 5-6 years old in the conditions of preschool education was developed.

Key words: readiness for school, social maturity, social position, positive attitude of children of 5-6 years old to school.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	8
1.1. Підготовка дитини до школи: психолого-педагогічний аналіз проблеми	8
1.2. Формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи у контексті особистісної (психологічної) готовності до навчання	14
1.3. Мотиваційна сфера дітей 5-6 років віку як чинник розвитку їх позитивного ставлення до школи	22
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ П'ЯТИ-ШЕСТИ РОКІВ ДО ШКОЛИ	30
2.1. Методика та процедура констатувального експерименту	30
2.2. Система роботи з оптимізації процесу формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи	50
Висновки до розділу 2	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема підготовки дошкільників до навчання у школі є актуальною сьогодні, оскільки це важливий крок у доросле життя, і від того, яким він буде, залежить здатність дитини пристосуватися до нових умов і використати власні можливості. Тому задля забезпечення ефективної адаптації дитини до шкільного навчання одним з найважливіших завдань дошкільного навчального закладу є виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до шкільного навчання, що загалом ґрунтується на розумінні змісту, структури та критеріїв готовності до школи. Це складний, багатокомпонентний, тривалий і взаємозумовлений процес, що значною мірою залежить від дорослих, зокрема їх спільних зусиль у дошкільній освіті.

Важливість підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи окреслено у Законі «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти України. У них вказано, що дошкільний вік є базовим етапом фізичного психологічного та соціального становлення дитини. У Базовому компоненті дошкільної освіти містять норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, напередодні її вступу до школи та визначено критерії оцінки готовності дітей 6 років до школи.

Проблему підготовки до школи в історичному контексті вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники, зокрема Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Ю. Гільбух, Д. Ельконін, О. Запорожець, С. Ладивір, О. Осадько, О. Проскура, В. Котирло, В. Тарасун, О. Таран та ін. Зокрема результатом підготовки до школи є формування готовності старшого дошкільника до школи, яку, на сьогодні розуміють, як створення умов і середовища для повноцінної соціальної й особистісної життєдіяльності дитини, її творчого розвитку, навчання, виховання, реалізації пізнавальних потреб

упродовж дошкільного дитинства та планового переходу на більш вищий щабель розвитку та здобуття початкової освіти.

У контексті проблеми формування готовності до шкільного навчання вчені виокремлюють питання виховання позитивного ставлення до школи, яке пов'язано з соціальною зрілістю старшого дошкільника. Означене питання частково досліджували А. Богуш, Н. Бібік, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Лавренєва, Т. Піроженко, З. Плохій, О. Губенко, О. Левчишена, С. Литвиненко та ін. У своїх працях науковці завважили, що готовність старшого дошкільника до школи тісно пов'язано з питанням соціальної зрілості, оскільки, ступаючи на новий етап особистісного зростання (вступ до школи) він опиняється у певній соціальній позиції, вперше отримавши право і опинившись перед обов'язком виконання соціальної за змістом і формою діяльності, якою є навчання.

Проте питання формування позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років, педагогічних умов і змісту означеної проблеми саме у сьогоденнішніх реаліях залишається актуальним, що і зумовило обрання теми магістерського дослідження: *«Виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи»*.

Мета дослідження: дослідити вихованість у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи, обґрунтувати педагогічні умови та розробити програму оптимізації виховання соціалізації дітей 5-6 років в умовах ЗДО.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати феномен позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи у контексті проблеми підготовки дітей до навчання у школі.
2. Виявити сутність позитивного ставлення до школи дітей 5-6 років та його основні чинники.
3. Експериментально встановити рівні сформованості позитивного ставлення дітей 5-6 років і схарактеризувати їх.

4. Виділити й обґрунтувати педагогічні умови формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи та розробити програму його оптимізації в умовах ЗДО.

Об'єкт дослідження: підготовка дітей п'яти-шести років до школи в умовах ЗДО.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи виховання у дітей п'яти-шести років позитивного ставлення до школи у ЗДО.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає у тому, що *уточнено* зміст поняття «позитивне ставлення дитини до школи»; *розширено та доповнено* зміст понять «чинники виховання позитивного ставлення до школи»; «соціальний розвиток»; *уточнено* критерії, показники та рівні сформованості у дітей 5 -6 років позитивного ставлення до школи; *розроблено* систему роботи з оптимізації процесу виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи в умовах ЗДО, *удосконалено* педагогічні форми та методи впливу на старших дошкільників в означеному напрямку.

Апробація результатів дослідження. Взято участь у конференціях:

1. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку (26 жовтня 2021 р., м. Ніжин, НДУ ім. Миколи Гоголя).
2. II Звітна вузівська науково-практична конференція «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді» (27 травня 2022 р., м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя).
3. IX Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (19 жовтня 2022 року, м. Ніжин, НДУ імені Миколи Гоголя)

Наукові статті:

1. Алексєєва О. До питання формування інтелектуальної готовності дітей до навчання у школі. *Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Кононко.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 5 - 9.

2. Алексєєва О. Дидактичні ігри як чинник розвитку психологічної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку. *Сучасна дошкільна освіта: актуальні проблеми, інноваційні пошуки: збірник статей IX Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 9 - 13.*

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, двох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 84 сторінки, основного тексту – 67 сторінок, список використаних джерел вміщує 60 найменувань, додатків 6 на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

1.1. Підготовка дитини до школи: психолого-педагогічний аналіз проблеми

На сьогодні питання підготовки дітей 5-6 років до навчання у школі є надзвичайно актуальним. Це одне з найбільш вагомих завдань дошкільної освіти. Воно реалізується у контексті спільної та цілеспрямованої взаємодії сім'ї і всього педагогічного колективу закладу дошкільної освіти. Як психолого-педагогічне явище підготовка дитини до школи є тривалим у часі та спрямованим на те, щоб сформувати та розвинути у зростаючої особистості дошкільника цілу низку необхідних для навчання рис і властивостей. Науковці стверджують, що набуті дітьми 5-6 років якості, вміння, особистісні утворення значно покращать процес адаптації та сприятимуть успішності у новій для старших дошкільників діяльності – навчальній [10].

На науковому й практичному рівні для позначення підсумку (досягнутого результату) у процесі підготовки дітей до навчання використовують поняття готовність до школи. При цьому науковці підкреслюють, що у формуванні цього феномену задіяна ціла низка чинників, серед яких біологічні, фізіологічні, соціально-психологічні та педагогічні. Також дослідники відмічають, що власне готовність дитини до школи відображає певний рівень сформованих якостей, вмінь і здібностей, які на практичному рівні сприятимуть успіху дітей у навчанні, здобуттю стійких результатів і позитивному ставленню до школи загалом. Саме тому процес підготовки має розпочинатися якомога раніше, а не під час вступу до школи, та носити різноплановий характер [6, с. 5].

У дослідженнях науковців вказано, що процес підготовки дітей до школи має бути організованим таким чином, щоб у дітей успішно формувалися основні й додаткові новоутворення у структурі особистості. Зокрема важливою у цьому сенсі є здатність старшого дошкільника міркувати з приводу певних процесів і явищ, які мають місце у суспільному житті. При цьому він намагається оцінити їх не лише на основі суб'єктивних потреб і прагнень, а вже й з позиції соціальної, враховуючи при цьому морально-етичний зміст подій і явищ, іншими словами у дітей 5-6 років з'являється ціннісне (позитивне) ставлення до суспільного буття [17, с. 251]. Саме така спрямованість освітнього процесу, на думку авторів, сприятиме виникненню готовності до навчання, а отже, і позитивно ставлення до школи. Як бачимо, між процесом підготовки і готовністю дітей 5-6 років до школи, серйозного ставлення до неї існує причинна зумовленість.

Прийнято виділяти у означеному психолого-педагогічному явищі декілька складників: загальну та спеціальну підготовку. Т. Поніманська, І. Дичківська на основі такої диференціації феномену у структурі готовності дітей 5-6 років до школи вирізняють загальні та спеціальні компоненти. Зокрема загальний елемент підкреслює різноплановість особистісного утворення, оскільки його зміст складають фізіологічні, фізичні та психологічні (спонукальний, емоційно-вольовий, розумовий, соціальний) чинники, тобто це загальний рівень особистісного утворення, який в цілому і відображає відношення старших дошкільників до школи та навчання у ній.

Натомість спеціальний компонент містить у собі чинники, які на думку авторів, забезпечать можливість майбутнім учням першого класу успіх у засвоєнні навчальної діяльності, набутті нагального досвіду під час опанування основними предметами. Серед чинників цієї складової автори вказують на: мовленнєвий розвиток та формування основ грамоти; елементарна обізнаність у галузі математичних знань і уявлень; зачатки опанування письмом; необхідні відомості про навколишню дійсність (соціальний світ, природне довкілля, предмети) [47, с. 222].

Розглянемо детальніше зміст кожного зі складників феномену готовності. Зокрема фізіологічний і фізичний чинники об'єднуються одним поняттям: морфогенетична готовність [42, с. 179]. При цьому суто фізіологічними елементами є конституційні особливості будови тіла, ознаки і властивості ЦНС, різних органів і систем органів, а також їх функцій. Натомість фізичні елементи відрізняються тим, що вони, на відміну від фізіологічних, характеризуються вже певною соціальною детермінацією: темп розвитку, стан організму та його тренуваність (витривалість, підготовленість).

Психологічну підготовленість дітей 5-6 років утворюють чотири чинники. Так, спонукальний відображає здатність дітей до встановлення системи зв'язків і відношень між собою, об'єктами та предметами навколишньої дійсності та вираження до них свого ставлення. Основним елементом при цьому є мотив і їх система (ієрархія або супідрядність). Саме елементи означеного чинника більшою мірою визначають позитивне або упереджене ставлення до шкільного навчання старших дошкільників [14, с. 74].

Тісно пов'язаним зі спонукальним вважається емоційно-вольовий чинник, відмінною рисою якого є узагальненість переживань – явище, що вказує на здатність дітей реагувати на певні події на основі емоцій і почуттів (підкреслювати їх значення для себе, надаючи їм оцінку – ціннісний смисл) і тим самим виражати узагальнену оцінку на емоційному рівні. Разом з тим, доповнює означений чинник – здатність до виявлення вольових зусиль, тобто довольності дій, які, у свою чергу, доповнюються вже вольовими рисами дитини, зокрема наполегливістю, посидючістю, цілеспрямованістю [12].

Соціальний чинник готовності – прагнення дитини до прийняття нової соціальної ролі: школяра. При цьому він відображає бажання дитини 5-6 років посісти певне місце у її мікро соціумі, прийняти для себе відповідний соціальний статус та виконувати соціально значущу діяльність. Іншими словами виражати свою соціальну позицію та отримувати за це схвалення від суспільних дорослих. Всю необхідну інформацію дитина отримує через пізнавальний чинник, основу якого утворюють здатності до сприйняття та

аналітико-синтетичної діяльності дітей 5-6 років. Фактично мова йде про можливість виконувати пізнавальну діяльність на новому, теоретичному рівні, яка сприятиме засвоєнню знань з певних галузей знань (шкільні предмети) [45, с. 476].

Так, доведено, що мета спеціальної підготовки дітей 5-6 років полягає у наданні додаткової допомоги щодо формування загальної готовності. В її основі покладені можливості старших дошкільників, які дозволяють опановувати рідну мову, а також математику [31]. Тобто це винятково значущі знання та уявлення, що сприятимуть реалізації здібностей, особистісних інтересів, вподобань у школі. За твердженням дослідників, така робота здійснюється за трьома напрямками:

- а) досягнення дитиною певного рівня загального розвитку. Тобто, на момент вступу до школи дитина шестирічного віку має володіти відповідною мірою розвиненості пізнавальних процесів в цілому (загальний інтелект), а також уваги й особливо пам'яті. Також не менш важливим у цьому плані є набутий досвід (гностичний), в також сформовані вміння мислити про себе (діяти розумово у внутрішньому плані);
- б) формування довільності, розвиток вміння довільно керувати своєю поведінкою. Досить важливо вміти зосередитися тривалий час на справі, завданні, яка не викликає безпосередньо у дитини зацікавленості. Іншими словами старший дошкільник має бути готовим виконувати завдання, які потрібно буде виконувати, незважаючи на його вподобання. Власне довільність це поєднання свідомо поставленої мети з особистим вольовим зусиллям [35], а тому у цьому напрямі є важливий момент – розвиток волі та вольових якостей майбутнього школяра;
- с) цілеспрямовано створювати умови для виникнення мотивів, які стануть спонуками навчальної активності. При цьому відмічається, що йдеться мова про формування саме системи мотивів, які лежать в основі мотивації навчання, яка характеризується широтою, глибиною і стійкістю, що у

своїй сукупності спрямовуватиме дітей 5-6 років до навчально-пізнавальної діяльності (учіння) [45, с. 471].

Варто наголосити, що науковці єдині у своїх поглядах з приводу того, що означені напрями необхідно реалізувати цілеспрямовано та системно, адже дотримання цих умов, скрупульозне слідування наміченим перспективам педагогічної діяльності вихователів ЗДО призведе до бажаного результату: набутий досвід, у вигляді спеціальних знань, уявлень, способів дій, що є підґрунтям вступу до школи.

У цьому відношенні Т. Поніманська наголошувала, що підготовка п'яти-шестирічних дошкільників до школи повинна орієнтуватися на дотриманні трьох найбільш важливих принципів у системі освіти України: наступності, послідовності та перспективності. При цьому дослідниця наголошувала, що під принципом наступності вона розуміла встановлення найбільш дієвих зв'язків між дошкільною та початковою ланками освіти, взявши за опору ідеї, висловлені відомими діячами освіти С. Русової, Є. Тихєєвої. Послідовність (у термінології авторки спадкоємність) – положення, що передбачає спрямованість освітнього процесу у сучасній школі на досягнення різнопланового розвитку особистості дитини та її сутнісних сил (всебічний розвиток), що потребує узгодження всіх існуючих освітніх стандартів при складанні програм розвитку.

Перспективність, за твердженням авторки, визначає основні напрями, які покладено в основу підготовки п'яти-шестирічних дітей до навчання у школі. Це зорієнтованість початкової ланки школи та дошкільного закладу на особистісний розвиток старшого дошкільника, де підґрунтям виступає провідна діяльність та враховано всі її перспективи до переходу до наступної – навчальної [46, с. 426].

На думку Л. Калуської, на сьогодні в Україні підготовка дітей 5-6 років відбувається в основному за трьома варіантами. Так, перший варіант – означена освітня робота відбувається у дошкільному освітньому закладі, до якого батьки віддають своїх дівчаток і хлопчиків задля здобуття необхідних вмінь і навичок, знань і уявлень. В цілому саме ЗДО й забезпечує готовність до шкільного

навчання. Згідно іншого варіанту, дошкільник обмежено відвідує ЗДО: на час занять (при цьому це може бути й центр розвитку). У такому разі малюк набуває все таки важливого для свого віку досвіду, як теоретичного так і практичного, однак суттєво виявляється обмеженим у плані формування мотивів і виховання особистісних якостей.

Сутність третього варіанту полягає в тому, що родина самостійно проводить роботу щодо формування готовності дітей до навчання. За твердженням дослідниці, діти знову ж таки отримують від дорослих необхідний багаж досвіду (це за умови, коли батьки гарно зорієнтовані у вимогах школи), але їх п'яти-шестирічні вихованці значно недораховуються вмінь спілкування з однолітками, виконання з ними спільної діяльності, сумісних дій.

Разом із тим, (і це є найбільш важливим, зважаючи на об'єкт нашого дослідження) батьки не приділяють належної уваги формуванню у дітей необхідної мотивації та емоційно-вольової сфери, у тому числі й важливих вольових якостей. Внаслідок чого у дітей відсутній досвід емоційних переживань, пов'язаний з перепонами на шляху до знань. Так само, як і в другому варіанті, на думку науковця, такі негаразди у майбутньому призводитимуть до ускладнень у адаптації [19, с. 43].

Н. Лисенко, Н. Кирста наголошують, що основне призначення освіти у ЗДО полягає у тому, щоб забезпечити підготовку дошкільників до умов їх успішного шкільного навчання. Водночас, дослідники звертають увагу на те, що наразі самостійно педагогічний колектив закладу це завдання виконати не зможе. Цьому має сприяти партнерська взаємодія з родинами вихованців, оскільки саме батьки спільно з вихователем виховують особистість дитини, забезпечуючи при цьому найбільш сприятливі емоційно-психологічні умови для її повноцінного розвитку [28, с. 315]. Отже, ініціаторами і партнерами педагогів у підготовці дітей 5-6 років до навчання та формування у них позитивного ставлення до школи є найближчі люди – батьки.

У цьому сенсі А. Кузьмінський, В. Омеляненко вказують, що на дитину діє ціла виховна система, яка має бути дієвою та злагодженою, щоб особистість

мала можливість розвиватися у правильному напрямі. Тому автори пропонують більш розширений перелік чинників: дошкільний заклад, родина, школа та засоби масової інформації. У такому разі потрібно, наголошують дослідники, чітко визначити дитячі пріоритети й сприяти розвитку різнобічної особистості, яка певним чином буде ставитися до означених виховних інституцій [24, с. 143]. Отже, плекання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи, у контексті процесу підготовки до неї, залежить від багатьох чинників і відповідальними за означене особистісне утворення є батьки вихованців, вихователі ЗДО, вчителі початкової школи, а також суспільство (яке діє через засоби масової інформації).

Таким чином, підготовку до школи розглядають як цілеспрямований і послідовний процес, у якому поєднані загальна та спеціальна підготовка до шкільного навчання, а його результатом є сформованість прагнення дітей 5-6 років піти до школи. Означений процес забезпечують сумісними діями батьки, вихователі, вчитель початкової ланки освіти, а також і суспільство через засоби масової інформації. У процесі загальної підготовки акцентують увагу передусім на особистісному розвитку старших дошкільників: мотиваційному, соціальному, емоційно-вольовому, пізнавальному. Натомість у спеціальній приділяється увага загальному розвитку дітей, формуванню у них довільності дій і поведінки та дієвої мотивації. Найбільш важливим є мотиваційна сфера, оскільки вона є сполучною ланкою між особистісною та спеціальною поведінкою і, на нашу думку, визначає позитивне ставлення дітей п'яти-шести років до школи.

1.2. Формування позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи у контексті особистісної (психологічної) готовності до навчання

Загалом поняття *ставлення* відображає певну систему відношень особи до соціальної дійсності, де визначальним параметром є оцінка, що супроводжується емоційними переживаннями. Як бачимо, означене поняття

вказує на певний феномен особистісного плану, суть якого полягає у нагромадженні відповідних знань і уявлень про певну річ або явище (об'єкт), а також поєднання у єдине ціле всіх актів поведінки та афективно-емоційних переживань щодо даного об'єкту.

У цьому феномені на перший план виходять зв'язки, навіть система зв'язків, які склалися у ході взаємодії людини з певними аспектами (річ, явище, взаємини) навколишньої дійсності, які опосередковані потребами, знаннями та уявленнями, установками, переконаннями, певними вчинками та проявами волі, які накладають відбиток на поведінку та зростання людини як особистості .

Введення феномену ставлення до сучасних наукових категорій пов'язують з відомим українським дослідником О. Лазурським, а також одного з його послідовників В. М'ясищева. Зокрема означену категорію вони тлумачили як єдине динамічне утворення у структурі особистості, сутність якого складає сукупність своєрідних, вибіркових зв'язків особистості, які є опосередкованими її свідомістю, щодо різних аспектів світу, який її оточує (природний, соціальний). При цьому така сукупність зв'язків ґрунтується на всьому процесі еволюції людини, є проявами накопиченого досвіду і, водночас, суб'єктивним чинником, який лежить в основі всіх дій і вчинків, а також емоційних проявів. Отже, дане особистісне утворення, на думку дослідників, визначається свідомістю та характеризується індивідуальними проявами [1; 4; 32].

В цілому ж явище, яке розглядається у нашому дослідженні, має складну структуру, до якої, за твердженням багатьох науковців, входять такі складники: *пізнавальний*, оскільки відображає результати гностичної діяльності; *емоційно-мотиваційний*, адже супроводжується переживаннями, емоціями та, водночас, є спонукою до дій; *практичний*, адже проявляється у поведінці та вчинках особи [9].

Так, С. Рубінштейн у своєму доробку вказував, що предмет нашого дослідження, в залежності від проявів у конкретної людини, характеризується двома параметрами: а) як саме суб'єкт сприймає об'єкт свого пізнання

(предмет, людину) на гностичному, емоційному та практичному рівнях, тобто, що складає його суть (як його розуміє); б) вказує на певну міру ототожнення суб'єкта з предметом (об'єктом) або іншим суб'єктом, іншими словами, наскільки співвідносяться потреби, інтереси та цінності з самим об'єктом, будь то людина, явище тощо [60, с. 374].

Так, І. Карабаєва, розглядаючи ставлення як одну з категорій психічного, підкреслила її дієвість у особистісному плані та вказала, що суть явища полягає у сприйнятті суб'єктом (людиною) реального відношення власного Я з об'єктом (-ами) світу, усвідомити та надати відповідної оцінки. При цьому авторка додала до цієї категорії термін *цінність*, оскільки, на думку авторки, він підкреслює значущість зв'язків або об'єкта для самої людини. Також дослідниця назвала й можливі види ціннісного ставлення суб'єкта, серед яких є і соціальні явища й суб'єктивні ціннісні орієнтації та події [18, с. 96]. Як бачимо, означене утворення особистості містить оцінку, нормативну, з точки зору суспільної свідомості. Також авторка вказує, що інтегральним критерієм ціннісного ставлення є рівень розвиненості переживання ставлення дітей 5-6 років до певного аспекту світу, що знаходиться навколо дитини, і який вона співвідносить крізь призму схвалених у суспільстві соціальних цінностей.

Н. Дубініна, провівши експериментальне дослідження ставлень молодших школярів до людей у навчально-виховному процесі, запропонувала розуміти під ціннісним ставленням сукупність зв'язків дитини зі світом, які впорядковані у складну систему і відображають дитячі прагнення, знання й розуміння сенсу життя й діяльності, ідеали. Дослідниця дійшла висновку, що означене явище є за своїм змістом особистісним утворенням, яке накладає суттєвий відбиток на поведінку дитини [15].

Отже, варто відмітити, що ставлення особистості відображає схвалення або несхвалення нею тієї чи іншої події, явища. Відповідно, у першому значенні підкреслюється позитивний характер феномену (схвалення), а в іншому випадку – негативний бік (негативне або упереджене). З цього слідує, що у цьому феномені відображається також і ціннісний пласт особистісного: як

співвідносяться цінності суспільства з цінностями самого суб'єкта, наскільки вони є значущими для нього. Тобто, за умови схвалення, позитивне ставлення – це позитивно-емоційна спрямованість особи на існуючі цінності, ціннісні орієнтації у соціумі, відношення до них [8; 12].

У випадку несхвалення, підкреслюється негативне, упереджене система відношень людини. В основі цієї спрямованості на об'єкт закладені відношення, які ґрунтуються на певних помилкових уявленнях, шаблонному мисленні, на інформації, відірваній від цілісного контексту або на її відсутності, на відомостях, у яких яскраво виражені негативні емоційні переживання (щодо власного досвіду). Фахівці підкреслюють, що подібні ставлення людини можуть з'являтися абсолютно до різних аспектів взаємин зі світом, природою, людьми. При цьому людина приймає хибні рішення, не дослухається думки інших, втрачає внутрішню свободу, нервово чи агресивно реагує на події, факти, втрачає соціальні зв'язки, уникає спілкування, втрачає змогу дізнаватися об'єктивні факти, відомості [21].

У тому випадку, коли говорять про ставлення дитини 5-6 років до школи, насамперед, мають на увазі виникнення у дошкільника внутрішнього життя, яке відображає у цей момент наявну у нього систему соціальних зв'язків і вподобань, що пов'язані з потребами (насамперед, пізнавальною) та мотивами поведінки. Так, Л. Виготський у свій час вказував, що у наприкінці дошкільного віку має місце криза семи років, яку він позначав як кризу соціального Я у дитини. При цьому дослідник основну її суть вбачав у втраті дитячої безпосередності та виникненні узагальненості переживань (яку він також називав логікою почуттів або ж афективним узагальненням), що є свідченням виникнення у зростаючої особистості внутрішнього світу. Дослідник відмічав, що зазнають змін дитячі потреби, спонування, відбувається переоцінка цінностей, внаслідок чого у дітей 5-6 років трансформується свідомість і відбувається переоцінка цінностей, що виявляється у певному ставленні до середовища: цікавлять нові інтереси, зовсім інша діяльність, яка у соціумі вважається значущою [8, с. 242].

Натомість Л. Божович окреслені тенденції особистісного й соціального розвитку старших дошкільників позначала через поняття *внутрішньої соціальної позиції*, яка, на її думку, є своєрідним підсумком даного вікового періоду. Суть її полягає в тому, що діти шостого-сьомого року життя намагаються зайняти абсолютно інше становище у суспільному житті, що передбачає виконання більш нової, але, водночас, і більш значущої діяльності, яка має значення не лише для себе, але й для людей, які знаходяться поруч з нею [5].

Це прагнення авторка також пов'язувала з новим рівнем самосвідомості і вказувала, що завдяки цьому особистісному новоутворенню, яке вона назвала внутрішньою позицією дитини, старший дошкільник сприймав себе як повноцінного суб'єкта у системі взаємин між людьми. При цьому дослідниця наголосила, що психологічний зміст цього особистісного утворення полягає у відображенні міри задоволеності дитини власним соціальним статусом. Його основна функція полягає у визначенні оцінного ставлення до світу й себе, що супроводжується емоційними переживаннями та виникненням нових потреб, інтересів і мотивів [53, с. 252].

За твердженням фахівців у галузі дошкільної освіти та дитячої психології, у дитини має з'явитися особистісна (або соціально-психологічна) готовність до прийняття означеної позиції. Вона позначається як позиція школяра, який вже у повному сенсі слова має відповідні обов'язки й права, а також, на відміну від дошкільників, має вже якісно інший соціальний статус. Отже, дитина має прийняти (зрозуміти) таке положення. На його прийняття вказують: позитивне ставлення до школи, до навчальної діяльності, до педагога та до себе. Разом із тим, у 5-6 річної дитини мають бути сформовані відповідні здатності, які сприятимуть: легкості у встановленні контактів з вчителем й однолітками; входженню дітей 5-6 років у дитячу спільноту, а також вільно взаємодіяти та виконувати сумісні дії [58, с. 227].

Загалом же, наголошують М. Савчин, Л. Василенко, соціальна позиція дітей 5-6 років виявляється у позитивному їх ставленні до шкільного життя, до

стосунків з учителем й однолітків, до виконання навчальних дій і відповідної діяльності. Вона значною мірою залежить від оточення дитини, насамперед від дорослих (вихователів, батьків), які мають надати цілком доступні для розуміння відомості про школу та особливості навчання [54, с. 163]. При цьому науковці відмічають, що досить часто у дітей спостерігається низька міра обізнаності, що є наслідком інтересу лише до зовнішніх ознак школи. Тому вони відмічають, що варто звертати увагу на мотиви, які визначають поведінку і відношення дітей до навчання у школі й відповідно їх ставлення до неї, яке має бути позитивним.

На думку Р. Павелків, О. Цигипало, намагання дітей 5-6 років долучитися до життя дорослих у новому статусі не в змозі самостійно визначати позитивне ставлення до школи. Автори наголосили, що важливу роль у цьому аспекті відіграють пізнавальна активність старших дошкільників, їх пізнавальні інтереси та жага до знань [37, с. 413]. Як бачимо, дослідники вказали, що серйозне ставлення дітей до школи містить у собі і мотиваційний аспект, який виявляється у необхідності спеціального навчання: прагнення дізнатися нове, незвідане, зрозуміти складність предмета, явища, засвоїти нові способи дій. Все це вказує, що у старших дошкільників має скластися пізнавальна спрямованість, ту якій домінуючу роль мають відігравати не лише зовнішні (соціальні) мотиви, але й пізнавальні спонуки. Отже, відповідальне, позитивне ставлення дітей до школи виявляється не лише у особистісній готовності до шкільного навчання, але й у мотиваційній також.

Особистісний компонент, на думку дослідників, дійсно суттєво залежить від міри розвиненості мотиваційної сфери дошкільника. Аналізуючи означений складник у структурі загальної готовності, можна з'ясувати чи здатна дитина до провів довільності у діяльності, а також в цілому у поведінці, а також можна зрозуміти й соціальний пласт її психічного життя: можливість пристосування до нових умов, комунікабельність, можливості відстояти власну думку, гідність [38].

Показниками мотиваційного складника вважаються бажання дітей відвідувати школу, компетентність дітей (освіченість) щодо особливостей школи та їх знання про неї як про освітній заклад, а також яскраво помітні пізнавальні мотиви, які відображають позитивне ставлення власне до школи, до вчителя та до майбутньої діяльності. Загалом розрізняють внутрішні мотиви, які пов'язані зі змістом навчальної діяльності, яка за своїм характером є гностичною і колективною, та зовнішні мотиви, що визначаються прагненням мати відповідне шкільне приладдя, спілкування з однолітками, оцінка та схвалення сторонніми людьми (дорослими) бажання навчатися у школі. При цьому внутрішні мотиви вважаються домінуючим, а зовнішні (піти до школи) розглядаються як засіб досягнення внутрішніх. В цілому мотиваційний складник вказує на ставлення майбутнього учня до навчальної діяльності [59].

Отже, позитивне ставлення до навчання у школі визначається в цілому особистісним компонентом, проте його суттєво доповнює мотиваційний, який поєднує у собі внутрішні (пізнавальні мотиви) та зовнішні (соціальні). Водночас, окремі науковці поряд з мотиваційним складником виокремлюють ще й вольову складову у особистісній готовності. Так, у педагогічному словнику О. Савченко зазначив, що суть вольового чинника розкривається через можливості дітей 5-6 років керуватися у своїй діяльності зразком, співвідносити з ним свої дії, а також самостійно контролювати власну гностичну діяльність (тобто це здатність до самоконтролю) [39, с. 121].

Проте особистісна (соціально-психологічна) готовність до навчання у школі містить за сучасними уявленнями чотири компоненти. Окрім названих до її складу входить інтелектуальний, а мотиваційний поділяється на власне спонукальний і соціальний. О. Степанов відмітив, що основу пізнавального складника утворюють психічні пізнавальні процеси та увага, якими дитина здатна доволі керувати, а також научуваність, тонка моторика пальців рук, здатності до аналітико-синтетичної діяльності. Мотиваційний складник в цілому визначає серйозне позитивне ставлення дитини до школи, натомість соціальний – особливості взаємин з вчителем і однолітками, в основі яких

лежить потреба у спілкуванні. При цьому автор наголосив, що провідну роль в означеному особистісному утворенні відіграють власне соціальний і мотиваційний компоненти [49, с. 90].

Саме мотиваційний чинник визначає бажання дитини піти до школи та навчатися у ній. Окрім цього він повною мірою відображає міру соціальної зрілості дошкільника напередодні його вступу до школи, та визначає його оцінку (ставлення) до шкільного навчання в цілому, яка має бути позитивною. Мотив розуміється у якості внутрішньої спонуки активності, намагання дитини бути активною, зібраною у своїх діях. У якості амплуа мотивів виступають інтереси, переконання, прагнення, бажання, цінності, які схвалені у соціумі. Будь-який вчинок чи особистісна оцінка своїм підґрунтям мають мотив або їх сукупність. Власне їм належить активізація будь-якої діяльності та особливості ставлення до неї [16, с. 75].

Таким чином, ставлення, як особистісне утворення, відображає систему зв'язків і відношень людини до об'єктів навколишнього світу, які співвіднесені зі схваленими у суспільстві соціальними цінностями, ціннісними орієнтаціями і суб'єктивними цінностями. Критерієм ціннісного (позитивного) ставлення дітей вважається рівень розвиненості узагальненого переживання дітьми 5-6 років своєї оцінки певного аспекту світу на основі прийнятих у соціумі цінностей. Позитивне ставлення дітей 5-6 років до школи є проявом внутрішньої соціальної позиції, та вказує на узагальненість переживань старшого дошкільника, його суб'єктивну оцінку навчання у школі (як суспільного явища) та виконує роль мотивуючого чинника поведінки та гностичної діяльності. До його структури входять пізнавальний, мотиваційний, емоційно-вольовий і практичний складники. У дослідження науковців дане утворення вивчається у взаємозв'язку з особистісною та мотиваційною готовністю до шкільного навчання, однак акцент більш зміщений на мотиваційну сферу дитини 5-6 років.

1.3. Мотиваційна сфера дітей 5-6 років віку як чинник розвитку їх позитивного ставлення до школи

На момент вступу до школи у дитини 6 років мають бути сформовані важливі якості особистості, що стануть підґрунтям його успішності. Серед них: впевненість у собі, незалежність від інших, ініціативність, здатність проявляти вольові зусилля, допитливість, а також відповідальне ставлення до вчителя й однолітків і серйозне ставлення до школи. Перебуваючи у закладі дошкільної освіти означені характеристики цілеспрямовано формують вихователі спільно з батьками, виділяючи при цьому найбільш дієві чинники [21].

У нашому дослідженні найбільш вагомим чинником цілеспрямованого формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи, на думку досвідчених фахівців, є розвиток мотиваційної сфери у цьому віці. Означена сфера є своєрідною основою, яка визначає спрямованість старших дошкільників на навчання, на адаптацію до нових соціальних умов, в цілому визначає систему зв'язків і відношень до освітнього закладу. Варто також відмітити, що у будь-якій життєвій ситуації визначальним є не один мотив, а їх сукупність, яка на думку науковців, утворює стійку систему мотиваційних утворень, між якими існують взаємозв'язки та взаємовідношення [34].

Найбільш оптимальною ситуацією вважається така, коли взаємодія та зв'язки між мотивами ґрунтуються на основі супідрядності. За таких обставин один мотив підсилює дію іншого (взаємодоповнює), а емоційні переживання дитини є позитивними. Натомість за умови проявів ознак боротьби мотивів (відсутність домінуючого), у дітей 5-6 років виникає упереджене ставлення до певного явища, зокрема й до школи. У цей момент є важливою допомога вихователя або батьків, які мають підсилити дію найбільш значущого мотиву, щоб він набув ознак головного [57].

На момент вступу до школи у дітей 6 років у дітей має бути сформована супідрядність мотивів, що розглядається науковцями як одне з основних новоутворень у психіці дитини. Це означає, що у старшого дошкільника вже

існує низка мотивів, які утворюють відповідну стійку систему мотивації. Тут важливим є зовнішні та внутрішні чинники, які визначають здатність дітей 5-6 років регулювати власну гностичну діяльність та ставлення до школи. У період, коли відбувається перехід від дошкільної освіти до початкової, ці чинники є визначальними для розвитку мотивів, серед яких цінуються пізнавальні та соціальні. Також науковці підкреслюють, що ієрархія мотивів може змінюватися, що є цілком нормальним явищем [50; 56].

Сукупність мотивів, які визначають ставлення дитини 5-6 років до школи у свій час були визначені О. Леонтьєвим (Леонтьєв, 1995). Дослідником було описано 6 груп спонукальних утворень, характерних для старших дошкільників. Так, першу групу окреслених феноменів складають навчально-пізнавальні спонуки, де наявні інтерес до нового (знання, досвід), прагнення пізнати нове та незвідане. До другої групи входять так звані соціальні спонуки, серед яких належне місце займають мотив усвідомлення соціальної значущості навчання (важливості), а також бажання стати школярем. Третя група – це позиційні спонуки, які визначаються цікавістю дітей до зовнішніх шкільних аксесуарів (шкільні приладдя), а також бажанням набути соціального статусу учня. Четверта група – мотиви, які вважаються зовнішніми щодо школи та навчання; здебільшого сюди відносяться судження сторонніх осіб щодо важливості (необхідності) шкільного навчання. П'яту групу утворюють ігрові спонуки активності, що передбачає внесення мотивів гри до навчальної діяльності (ці мотиви тривалий час визначають позитивне ставлення дітей до школи). Нарешті шосту групу визначає мотив оцінки, тобто дитина намагається вести себе так, щоб її дії були схвалені соціальним дорослим.

Варто відмітити, що останні дві групи мотивів є соціальними за своєю сутністю. Вони визначають загалом ставлення до школи: важливість навчання та його значення для подальшого життя. Іншими словами – це зовнішні спонуки, які на засвоєння навчальної діяльності не впливають, проте відіграють важливу роль на початкових етапах знайомства зі школою, умовами

перебування в ній. Відповідно достатньо впливають на поведінку дітей у віці 5-6 років.

Науковці наголосили, що на засвоєння навчальної діяльності, а також на формування серйозного ставлення дітей до школи впливають всі без винятку спонуки. Проте поєднання різних мотивів і міра їх виразності у кожної дитини буде своєрідною. Також науковці зазначили, що поєднання навчальних з пізнавальними, соціальних з мотивацією до оцінки вирізняється позитивною спрямованістю дітей на школу. Проте лише домінування ігрової чи позиційної спонуки призводить у подальшому до упередженого ставлення [5].

Також дослідники наголосили на певних ускладненнях, які мають місце під час визначення ієрархії мотивів у дітей 5-6 років. Зокрема науковці вказують, що означена категорія дітей у переважній своїй більшості надає завжди схвальні відгуки про школу. Проте серед науковців побутує думка, що дітям 5-6 років ще досить складно зрозуміти власні переживання й бажання з приводу зовсім незнайомих для них обставин. Тому об'єктивність наданих дітьми відповідей ставляться під сумнів. Більш об'єктивне ставлення до школи вихователь має змогу визначити, спостерігаючи за поведінкою дітей у звичних для них умовах [7].

Так, серйозне ставлення старших дошкільників до школи є більш властивим для категорії дітей з притаманними для них соціальними мотивами, які займають верхній щабель у ієрархії. З'ясовано, що означена дитяча категорія демонструють уважність під час розповіді вихователів, намагаються старанно виконувати поставлені перед ними завдання, під час виконання завдань вони виявляють зосередженість і самостійність, а за допомогою звертаються лише тоді, коли вони не можуть чогось досягнути. При цьому дорослі не змушують таких дітей виконувати завдання, чи довести його до логічного завершення: всі поставлені завдання виконуються повністю. Коли ж з тієї чи іншої причини старший дошкільник не встиг виконати роботу, то він ніяковіє та відчуває себе незадоволеним отриманими результатами. Підсилюють вплив таких мотивів пізнавальні психічні процеси, якщо їх рівень значно вищий

за середній. Діти з такими ознаками у подальшому здатні виявляти лідерські схильності, позитивно ставляться до шкільного життя, однолітків і вчителя [11].

Коли ж пізнавальні процеси недостатньо розвинені, насамперед мислення та пам'ять, діти 5-6 років з яскраво виразним соціальним мотивом, що навіть підсилений позитивним ставленням до школи є схильними до виникнення певних ускладнень у навчальній діяльності. Також у цьому випадку для них властивими є невпевненість, низька самооцінка, а також роздратованість. Разом з тим, означена категорія дітей схильна до швидкої втомлюваності, а також до різних проявів конфліктності, що потребує негайного втручання дорослого [51].

За умови, коли пізнавальні спонуки дітей 5-6 років характеризуються недостатнім рівнем розвиненості, а соціальний мотив при цьому займає вершину ієрархії, то для таких дітей буде властиве сумлінне ставлення до виконання поставлених перед ними завдань, проте у них буде відсутнім прагнення набувати знання самостійно. Такі діти не здатні брати на себе відповідальність і вийти за межі умов завдання, які були окреслені вихователем. Гностична діяльність при цьому є більш репродуктивною, ніж неординарною.

Дослідники відмічають, що на цей момент відомо достатньо великий діапазон методів, які передбачають формування усвідомленого ставлення дітей 5-6 років до школи, до навчання (соціальні мотиви). Проте їх використання передбачає врахування індивідуальних відмінностей старших дошкільників, стиль виховання у родині, особливості освітнього середовища ЗДО, стандарти дошкільної та початкової ланок освіти. При цьому варто пам'ятати, що спонуки соціального змісту найбільш пізні утворення, оскільки передбачають глибоку міру усвідомлення необхідності стати дорослим і, відповідно, зрозуміти для себе необхідність діяти як дорослий (орієнтуватися на певну модель поведінки) [22].

Висока міра активності дітей 5-6 років у гностичній діяльності знаходиться у прямій пропорційній залежності від пізнавального мотиву. Відтак, старші дошкільники у цьому випадку є більш допитливими, вони

ставлять велику кількість запитань і здатні вийти за межі визначених дорослими умов завдання. У той же час можливий варіант, коли пізнавальна спонука знаходиться на вершині ієрархії, а соціальна має низький рівень сформованості. За таких умов висока гностична активність старших дошкільників буде чергуватися з низькою. Так, активність і уважність надзвичайно високі тоді, коли пізнавальний матеріал характеризується новизною та є цікавим. Натомість у протилежному випадку спостерігаються часті відволікання, розмови, а також пасивність у пізнанні. Крім того дослідники наголосили, що за окреслених умов, старші дошкільники легко впораються із цікавими завданнями [30].

Проте там, де потрібно продемонструвати уміння долати труднощі, наполегливість, довести справу до завершення – діти не можуть впоратися із завданням або вони надто багато затрачають на них часу та зусиль. Разом з тим таких дітей складно (інколи взагалі неможливо) змусити виконувати рутинну діяльність: вправлятися у написанні літер (каліграфія), запам'ятовування таблиці множення, повторення вивченого матеріалу. Тобто там, де мають бути сумлінність і дисциплінованість, завзятість у дітей спостерігаються часті зриви, негативні емоції, згасання активності [33].

Варто наголосити, що пізнавальна мотивація з'являється на ранніх етапах онтогенезу, а тому вона є однією з основних у мотиваційній сфері особистості дошкільника. Водночас науковці з'ясували, що з метою формування окресленої мотивації доцільно використовувати низку соціальних чинників, зокрема стиль спілкування у родині, спілкування вихователя (батьків) з дітьми, освіта та виховання у сімейному колі, освітній процес у дошкільному закладі. При цьому на пізнавальні спонуки (на їх виникнення та вдосконалення) впливають процеси нормального розвитку та функціонування центральної нервової системи. Разом з тим основний шлях підвищення пізнавальної мотивації – це збагачення та розширення знань дошкільника (сенсорні еталони, емоційні стани, практичні способи дій), розвиток у нього широких інтересів. Відповідно,

потрібно збагатити діяльність старших дошкільників екскурсіями, а також дослідницько-експериментальною активністю [31].

Мотивація оцінки ґрунтується на актуальній для даного вікового періоду потребі у схваленні дорослим і необхідності у соціальному визнанні, а тому діти 5-6 років, яким властива означена спонука, достатньо чітко розуміють коли дорослі схвалюють або не схвалюють їх вчинки, заохочують до певних дій, засуджують певну поведінку або взагалі прагнуть відмежуватися від них. Надто чутливими є старші дошкільники до оцінок найбільш значущих дорослих (батьків, вихователів). Основна спрямованість дій дітей з означеним мотивом – налагодити емоційне взаєморозуміння з дорослими. При цьому мотивація оцінки є необхідною умовою для виникнення та розвитку у старших дошкільників дій контролю та самоконтролю, а також важливого особистісного утворення – самооцінки [20].

Можуть так скластися обставини, що у дітей 5-6 років пізнавальні та соціальні мотиви є слабкими, а мотивація оцінки при цьому достатньо виразна й знаходиться на вершині ієрархії. Тоді у дошкільників мають місце негативні моменти у пізнавальній діяльності: їм складно адекватно оцінити власні дії та отриманий результат; не здатні проявляти самостійність під час виконання поставленого вихователем пізнавального завдання. При цьому нав'язливим бажанням для них є намагання відчувати на емоційному рівні схвалення чи осуд їх дій з боку дорослих, але втрачають власну здатність до проявів елементарного самоаналізу виконаної діяльності [18].

Мотивація дітей 5-6 років мати певний статус (мотив позиції) ґрунтується на цікавості до нової соціальної ролі та незвіданих обставин (ситуації). За своїм характером вона є зовнішнім чинником, а тому й зорієнтована головним чином на певне шкільне приладдя, при чому лише до несуттєвих атрибутів. Водночас означена мотивація нестійка. Проте на виникнення позитивного ставлення до школи вона все таки впливає, але при цьому й дуже швидко згасає та зникає не лише відношення дітей до зовнішніх атрибутів, але й в цілому до школи. На успішність у пізнавальній діяльності вплив її не поширюється [23].

Разом з тим, нерідко трапляються старші дошкільники, у яких пізнавальна та соціальна мотивація недорозвинені, натомість прагнення обійняти соціальну позицію серед однолітків є провідним. У таких дітей дуже велика ймовірність виникнення упередженого ставлення до школи, оскільки згасає цікавість (яка підкріплювалася ззовні). Варто пам'ятати, що зовнішні атрибути школи є актуальними для старших дошкільників тимчасово, а тому без підкріплення означеної спонуки з боку соціальних і пізнавальних мотивів стійкого позитивного ставлення до школи у дошкільнят не сформується.

Подібним чином науковці розглядають й ігрову мотивацію, яку вони також відносять до зовнішньої, оскільки безпосереднього впливу на процес пізнання, а також і на виникнення ставлення до школи вона не має. При цьому перевага ігрового мотиву у дітей наприкінці дошкільного віку у ієрархії призводить до того, що діти не сприймають ніяких правил, окрім тих, які створили самостійно. Отже, старші дошкільники за таких вимог роблять не те, що потрібно (до чого їх схиляють вихователі), а те, до чого вони самі прагнуть [27]. Проте виключення становлять мотиви у навчальних іграх. На думку науковців, у дидактичній грі вагомими мотиваційними чинниками є пізнавальний мотив, навчальне завдання та мотив успіху, які наближують такого роду активність до гностичної діяльності, яка властива для школи.

*Таким чином, мотиваційна сфера є основою формування ставлення дітей 5-6 років до школи. У старших дошкільників виникає низка нових складників мотивації, які утворюють певну структуру (ієрархію), між елементами якої встановлюються зв'язки, показниками яких є супідрядність. Серед найбільш типових мотивів, які визначають суть ставлення п'яти-шестирічних дітей наявні: пізнавальні, соціальні, мотивація позиції, зовнішні спонуки активності, ігрові мотиви та бажання отримати оцінку (схвалення дорослого). Для формування позитивного ставлення дітей до школи, важливо, щоб вершину ієрархії посідали навчально-пізнавальні мотиви (основа – пізнавальні інтереси), або соціальні (*внутрішня соціальна позиція школяра*).*

Висновки до розділу 1

Підготовку до школи розглядають як цілеспрямований і послідовний процес, у якому поєднані загальна та спеціальна підготовка до шкільного навчання, а його результатом є сформованість прагнення дітей 5-6 років піти до школи. У процесі загальної підготовки акцентують на особистісному розвитку: мотиваційному, соціальному, емоційно-вольовому, пізнавальному, у спеціальній – загальному розвитку дітей, формуванню довільності дій і поведінки та дієвої мотивації. Мотивація є сполучною ланкою між особистісною та спеціальною підготовкою і визначає сутність ставлення дітей п'яти-шести років до школи.

Критерієм позитивного (ціннісного) ставлення дітей вважається рівень розвиненості узагальненого переживання дітьми 5-6 років своєї оцінки з приводу певного явища (об'єкта) на основі прийнятих у суспільстві цінностей. Позитивне ставлення дітей 5-6 років до школи є проявом внутрішньої соціальної позиції, та вказує на узагальненість переживань старшого дошкільника, його суб'єктивну оцінку навчання у школі (як суспільного явища) та виконує роль мотивуючого чинника гностичної діяльності та поведінки взагалі. Його структуру утворюють пізнавальний, мотиваційний, емоційно-вольовий і практичний складники. Його основа - взаємозв'язок особистісної та мотиваційної готовності до шкільного навчання, але він більш зміщений на мотиваційну сферу дитини 5-6 років.

Мотиваційна сфера є основою формування ставлення дітей 5-6 років до школи. У старших дошкільників виникає низка нових складників мотивації, які утворюють певну структуру (ієрархію), між елементами якої встановлюються зв'язки, показниками яких є супідрядність. Серед найбільш типових мотивів, які визначають суть ставлення п'яти-шестирічних дітей наявні: пізнавальні, соціальні, мотивація позиції, зовнішні спонуки активності, ігрові мотиви та бажання отримати оцінку (схвалення дорослого). Для формування позитивного (ціннісного) ставлення дітей до школи, важливо, щоб вершину ієрархії посідали навчально-пізнавальні або соціальні мотиви.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ П'ЯТИ-ШЕСТИ РОКІВ ДО ШКОЛИ

2.1. Методика та процедура констатувального експерименту

На основі теоретичного аналізу питання виховання у дітей п'яти-шести років позитивного ставлення до школи з'ясовано, що дане особистісне утворення відображає внутрішню соціальну позицію й узагальненість переживань дитини та проявляється у суб'єктивній оцінці школи як суспільного явища. До структури досліджуваного феномену відносять пізнавальний, мотиваційний, емоційно-вольовий і практичний складники. Основою формування цього особистісного утворення є мотиваційна сфера дітей 5-6 років.

Було відмічено, що ставлення дітей до школи розвивається поступово та має певну міру сформованості у кожного дошкільника. Тому виникла необхідність емпірично дослідити особливості сформованості позитивного ставлення до школи та його рівні у дітей п'яти-шести років. Для досягнення наміченої цілі було проведено констатувальний експеримент, його основна мета полягала у виявленні рівнів сформованості позитивного ставлення до школи та надання їх характеристик у дітей 5-6 років. Основні завдання дослідження конкретизували намічену ціль. Зокрема їх сформулювали наступним чином:

1. Уточнити компонентний склад, критерії та показники позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи.

2. Дібрати діагностичні методи для укомплектування методики дослідження, спрямованої на вивчення сформованості особистісного утворення у дітей 5-6 років та впливів дорослих на його формування.
3. Скомпонувати вибірку досліджуваних, серед учасників якої мають бути діти старшої групи ЗДО, вихователі, батьки дошкільників.
4. Реалізувати зміст емпіричної методики дослідження на членах вибірки.
5. Зробити необхідні висновки та узагальнення відповідно до наміченої мети констатувального експерименту.

Так, реалізація окреслених завдань відбувалася відповідно з процедурою проведення дослідження. Зокрема сам експеримент складався з кількох етапів, серед яких: підготовчий, емпіричний, обробки даних і формулювання висновків. Детально проаналізуємо зміст кожного з них. На підготовчому етапі мало місце планування проведення констатувального експерименту та здійснювався пошук необхідних діагностичних методів згідно поставленої мети, комплектувалася вибірка, планувався час проведення діагностичних процедур.

Зокрема було уточнено основні структурні компоненти досліджуваного явища: компоненти, критерії та показники. Зокрема структуру позитивного ставлення дошкільників до школи склали: пізнавально-мотиваційний, емоційно-вольовий, практичний складники. Узагальнена інформація щодо критеріїв і показників представлена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи

Критерії	Показники
<i>знання й уявлення про шкільне життя та прагнення до нього долучитися</i>	знає як виглядає школа та шкільне подвір'я; має уявлення про шкільний клас; розуміє, що роблять діти у школі; має уявлення хто такий вчитель і що він робить; знає як себе мають поводити учні в школі та хоче піти до школи та навчатися, щоб набувати важливих знань; розуміє соціальне призначення школи та хоче долучитися до дорослого життя

<p><i>узагальненість емоційних переживань</i></p>	<p>орієнтується у емоційних станах пов'язаних зі школою; уявляє себе школярем і схвально до себе ставиться; переважають позитивні моції, відсутня емоційна напруженість щодо свого майбутнього перебування у школі; виявляє цікавість до своїх майбутніх товаришів (однокласників), розуміє сутність нових стосунків з ними та вчителем, налаштований до значущих змін у своєму житті й серйозно до них ставиться</p>
<p><i>відповідність дій поведінці школяра</i></p>	<p>виявляє відповідальність, готовність діяти як школяр (навчатися), мотивований до набуття нових знань, відповідно себе поводить у ролі школяра, вчителя під час гри; контролює свої висловлювання; здатен керувати своєю поведінкою</p>

У якості експериментального ЗДО був обраний заклад у Прилуцькому районі (с. Мирне). Основу вибірки склали: 28 дошкільників п'яти-шестирічного віку, педагогічні працівники закладу у кількості 6 осіб, батьки вихованців старшої групи «Капітошка» у кількості 25 осіб. Загальна чисельність вибірки досліджуваних складала 59 осіб. Проте основна дослідницька активність на етапі підготовки полягала у активному пошуку необхідних емпіричних методів до відповідних розділів методики. Проаналізуємо їх.

Так, для діагностики пізнавально-мотиваційного складника нами обрано стандартизований метод *Бесіда про школу* (О. Дєдов). За своїм призначенням ця бесіда спрямована на виявлення основної мотиваційної орієнтації дитини 5-6 років до шкільного навчання. Згідно цього методу, їх може бути три: а) для дитини пріоритетом є власне навчальна діяльність; б) навчання мотивоване зовнішніми проявами шкільного життя та шкільним приладдям; в) спонукальним моментом виступають позашкільні умови та види діяльності.

Власне сам метод утворюють десять запитань, до яких існують готові відповіді, з яких і має обрати свій варіант дитина під час індивідуальної взаємодії з експериментатором. Надані відповіді фіксуються у протоколі, а у процесі обробки результатів бесіди кожній відповіді присвоюється бал, в

залежності від типу самої відповіді (А, Б, В). На основі кількості (набраної суми) балів робиться висновок про сформованість внутрішньої позиції школяра та відповідність певному рівню: достатній, початковий, низький.

Метод бесіди проводився у вільний від занять час, не відволікав дитину від цікавої для неї форми активності. Спеціально створювалася сприятлива та невимушена атмосфера, яка сприяла розкнутості дитини у самій бесіді та наданню більш правдивих й об'єктивних відповідей респондентом.

Ще один з методів, який було використано для діагностування цього критерію – *Тест на психологічну та соціальну готовність дитини до школи*. Його основу складали десять запитань, на які передбачені відповіді «так», або «ні». Питання зачитувалися дитині у невимушеній обстановці, у вільний від занять час. На основі кількості набраних балів робився висновок щодо рівня готовності. Передбачено існування трьох рівнів готовності дитини (психологічної та соціальної) до школи. Найбільш сприятливим є результат, коли дитина 5-6 років хоче піти до школи, щоб навчатися. У даному методі існує додатковий показник – ставлення до нових друзів і різних видів ігор, що визначається першими п'ятьма запитаннями (відповідь позитивна на кожне з них).

Наступний метод – *Дерево з чоловічками* (Д. Лампен). Мета цього методу полягає у з'ясуванні уявлень дошкільника про себе та схвалення себе у ролі майбутнього учня. На стимульному аркуші досліджувані мали ототожнити себе з одним із схематичних зображень (фігуркою людини), яке відображає певний настрій, а також розміщене на окремій гілці дерева (відображає досягнення). За своїм характером це проєктивний тест, який дозволяє з'ясувати позицію дитини щодо свого бачення (реального й ідеального) позиції майбутнього школяра.

Для зручності обробки результатів кожна фігурка є пронумерованою. При цьому інтерпретація здійснювалася на основі зроблених виборів дитиною 5-6 років: а) реального положення, яке зараз займає дитина у системі стосунків; б) бажаного місця, яке б хотіла зайняти дитина. Даний діагностичний метод ґрунтується на самооцінці та передбачає індивідуальну форму проведення. При

цьому він застосовувався з метою дослідження емоційно-вольового складника досліджуваного явища. Повний зміст методу представлений у додатках

Ще одна з діагностичних процедур, яка була спрямована на вивчення цього ж складника – *тест Малюнок школи*, що також за своїм характером є проєктивною технікою. Основна його мета – з'ясувати ставлення дитини п'яти-шести років до коли та виявити чи властива дитині тривожність з приводу майбутнього навчання. Дошкільника просили зобразити школу такою, якою він її уявляє. Після завершення роботи було уточнено окремі аспекти по кожному малюнку шляхом постановки запитань дитині.

Обробка результатів здійснювалася на основі аналізу трьох критеріїв, які закладені для тлумачення малюнку: використання кольорового спектру; лінії та характер зображення; наявність сюжету зображення. Для зручності інтерпретації результатів методу передбачалося переведення показників у бали та визначення особливостей ставлення майбутнього першокласника до школи. При цьому змістом цієї проєктивної техніки передбачено три варіанти ставлень дітей 5-6 років: а) позитивне; б) упереджене, що супроводжується тривожністю; в) чітко виразна негативна оцінка. Проведення методу здійснювалося в індивідуальній формі у сприятливій атмосфері, що сприяло отриманню більш об'єктивних результатів. Робота з дітьми відбувалася у вільний від занять час, не відволікала дітей від цікавих занять, переважно в другій половині дня.

Наступний складник – *практичний* – вимірювався на основі методу спостереження, яке мало місце в ігровій діяльності дітей 5-6 років. Основою для проведення спостереження було завдання експериментатора, який пропонував дітям погратися у школу. При цьому основними показниками цього методу були: самостійність організації гри; прийняття на себе ролі (учня чи вчителя); дотримання поведінки та виконання необхідних рольових дій взятої на себе ролі; задоволеність грою; розмаїття сюжетів; бажання брати участь у грі та її вдосконалювати (видозмінювати).

Розглянуті методи складали основу для вивчення позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи, встановлення рівнів його сформованості та

визначення характерних особливостей поведінки дітей кожного рівня. Другу частину методики складала діагностична анкета, запитання якої призначені для батьків і педагогів ЗДО. Основне їх спрямування – дослідження виховних впливів зі сторони дорослих, які орієнтовані на прищеплення дітям 5-6 років позитивного ставлення до школи. Для цього було власноруч розроблено анкету, зміст якої, з нашої точки зору, був доступним і для вихователів, і для батьків.

Розглянемо основні пункти, які були запропоновані в анкеті. Нами було обрано саме метод анкетування тому, що основна його перевага полягає у швидкому отриманні значної кількості інформації. При цьому анкетування проводилося анонімно, що, на нашу думку, сприяло більшій відкритості батьків і педагогів, наданню ними об'єктивних відповідей. Анкета позначена нами як *Виховання позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років*. Її основні орієнтири – *розуміння дорослими суті позитивного ставлення дошкільників до школи; спрямованість і зміст виховних впливів дорослих для прищеплення позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи; дотримання дорослими певних принципів у вихованні позитивного ставлення до школи*.

Всього у змісті анкети було вісім запитань так, перше з них *Що розумієте під позитивним ставленням дітей до школи* стосувалося досягнення батьками суті досліджуваного явища. Друге – *Чи намагаєтеся виховувати у сина чи доньки позитивне ставлення до школи (що саме робите?)* стосувалося власне напрямів виховання означеного явища. Третій пункт стосувався методів і прийомів, які використовують дорослі для прищеплення старшим дошкільникам такого ставлення: *Назвіть методи та прийоми (найбільш затребувані), до яких звертаєтеся у формуванні позитивного ставлення сина чи доньки до школи*. наступне запитання четверте передбачало з'ясування основних напрямів впливу батьків і вихователів ЗДО на дитячі ставлення: *Вкажіть які напрями для вас є пріоритетними у вихованні позитивного ставлення сина чи доньки до школи*. П'ятий пункт анкети передбачав з'ясувати чи користуються дорослі науково-методичними матеріалами, забезпечуючи цей напрям виховання: *Чи використовуєте науково-методичні матеріали і які саме*

для досягнення поставленої мети у формуванні позитивного ставлення дітей до школи. Шосте запитання було спрямовано на з'ясування основних орієнтирів дорослих: *які показники вважаєте найбільш доцільними у вихованні позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років*. Сьоме запитання анкети стосувалося вичлененню дорослими умов, яких вони намагаються дотримуватися у цьому напрямі виховання: *Що намагаєтесь врахувати під час формування у сина чи доньки позитивного ставлення до школи*. нарешті восьмий пункт спрямовував увагу дорослих на самоаналіз: *Що саме не вистачає вам для більш ефективного виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи*.

При цьому вважаємо за потрібне наголосити, що запитання анкети були як відкритими (не мають готової відповіді), так і закритими (пропонуються готові відповіді). Також сама анкета поділена на три блоки. Зокрема пункти №1 та №4 спрямовані на визначення *суті позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи*, пункти № 6 та № 7 визначають *умови, яких дотримуються дорослі у процесі формування позитивного ставлення до школи*, пункти № 2, № 3 та № 5 – вказують на знання й уявлення основних властивостей (закономірностей) становлення позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи.

Разом з тим у роботі ми використовували *кількісний метод*, завдяки якому здійснювали математичні обрахунки, вимірюючи досліджуване утворення; визначали рівні його розвиненості, об'єднували групи досліджуваних на основі розрахунку пропорційних відношень (статистичний метод). Також у своїй роботі ми скористалися методом *якісного аналізу*, що дозволило зробити певні припущення, узагальнювати інформацію, формулювати висновки під час констатувального експерименту.

Отже, розглянувши дібрані нами діагностичні методи, зафіксували їх спрямованість на комплексне дослідження основних особливостей виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи. Реалізували цілісну методiku на другому, *емпіричному (основному) етапі* констатувального експерименту.

Обробка результатів і формулювання основних висновків були здійснені на третьому, *заключному (підсумковому) етапі*.

Отже, з метою вивчення особливостей формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи було проведено констатувальний експеримент, який відбувався у три етапи: підготовчому, емпіричному та підсумковому. На підготовчому етапі проведено роботу з визначення експериментального ЗДО, укомплектування вибірки досліджуваних і добір методів для комплексного дослідження процесу формування позитивного ставлення до школи. основу методики складали: *Бесіда про школу* (О. Дєдов), *Тест на психологічну та соціальну готовність дитини до школи*, проєктивний метод *Дерево з чоловічками* (Д. Лампен), проєктивний тест *Малюнок школи*, *спостереження за грою Школа*, анкета для батьків і вихователів.

Проаналізуємо отримані дані дослідження емпіричного дослідження. Так, здійснюючи аналіз отриманих результатів за бесідою про школу, з'ясували, що у найменшій кількості дітей основний мотив відвідування школи – набувати нові знання, вчитися (спрямованість на зміст навчальної діяльності). Означена категорія дошкільників 5-6 років дуже хочуть навчатися, прагнуть оволодіти письмом, математикою, читанням, виявляють інтерес до навчання, вони готуються до школи вже зараз з батьками, цікавляться всіма заняттями у школі, пов'язаними з набуттям нових знань, намагається займатися вдома тим, чого навчають у ЗДО. Таких старших дошкільників виявилось 6 (21 %). Наступна категорія п'яти-шестирічних дітей вагаються, чи хочуть вони взагалі навчатися у школі, при цьому цікавляться зовнішніми шкільними речами й приладдями, а з дорослими вдома готуються до навчання, разом з тим, для них цікаві заняття, які опосередковано пов'язані зі шкільним навчанням (перерви, стосунки з друзями, сам шкільний клас), вдома для них цікавими є заняття, які проводили з ними вихователі. Ці дошкільники набрали по 6 балів і їх виявилось 10 (35,7 %).

Разом з тим, є й третя категорія дітей, які не хочуть іти до школи, їм цікаві зовсім інші речі, ніж навчання, проте їм хочеться як справжньому школяру мати форму, шкільні приладдя, їм цікавий вигляд вчителя, вони

звертають увагу на приміщення шкільного класу, а також захоплюються заняттями, які не мають безпосередніх стосунків зі школою (спорт, ігри, допомога вдома). Таких дітей виявилось найбільше: 12 (43%). Також кожній з цих груп дітей є властиві зовсім різні мотиваційні установки, які вказують і на сформованість внутрішньої позиції школяра: а) діти першої групи тяжіють до засвоєння змісту навчальної діяльності, нових знань і мають достатньо сформовану позицію школяра; б) діти другої групи схильні звертати увагу на зовнішні аспекти шкільного життя та мають початковий рівень сформованості позиції школяра; в) діти не готові йти до школи, взагалі не виявляють цікавості до школи, а тому внутрішня позиція знаходиться на найнижчому рівні (або взагалі її немає).

Цікавими й, одночасно, подібними виявилися результати тесту, який визначає психологічну та соціальну готовність дитини 5-6 років до школи. Так, 7 дітей набрали за даним методом від 8-ми до 10-ти балів (25%) і характеризуються високим рівнем означених видів готовності та пізнавальною мотивацією. Інша (друга) категорія дітей у кількості 9 осіб (32%) має шість-сім балів і характеризується середнім рівнем розвиненості означених складників готовності до школи. При цьому у них більша кількість балів, які вони отримали на відповіді на перші п'ять пунктів тесту й за інші п'ять пунктів є приблизно однаковими. Це свідчить про те, що дошкільники відрізняються суперечливим ставленням до школи та у однаковій мірі цікавляться навчанням і навчальною діяльністю, а також і позашкільними аспектами, наприклад, новими друзями, іграми, спортивними заняттями тощо. Відповідно, ставлення таких дітей 5-6 років характеризується як в цілому позитивне проте суперечливе, а також такі бали вказують на середню міру розвиненості соціальної та психологічної готовності до школи.

Існує й третя група дітей 5-6 років, які більшість балів отримала за перші п'ять завдань тесту. При цьому кількість балів знаходиться у межах 3-4. Тобто ці дошкільники мають переважно інтереси до зовнішніх атрибутів шкільного життя, а тому їх цікавість до школи поверхова. Їх цікавлять стосунки з новими

друзями, перерви між уроками, вигляд учителя, оформлення шкільного класу, а не навчальна діяльність, не нові знання. Відповідно, у таких дітей позиція школяра не сформована, а психологічний і соціальний складники розвинені мінімально. Таких дітей найбільше у досліджуваній кількості – 12, що становить 43% досліджуваних. Отже, за результатами даного тесту доволі значна частина дітей 5-6 років мають проблеми зі сформованістю внутрішньої позиції школяра та соціально-психологічною готовністю до шкільного навчання, що в цілому вказує на невизначене ставлення 75% старших дошкільників до школи. Загалом, більшість п'яти-шестирічних дошкільників за результатами обох методів характеризуються недостатньою розвиненістю соціальної позиції й пізнавальної мотивації за пізнавально-мотиваційним критерієм позитивної оцінки школи.

Розглянемо тепер наступні результати за методами, які характеризують особистісне утворення за критерієм *узагальненості емоційних переживань*. Так, проєктивна техніка *Дерево з чоловічками* покликана розкрити особливості оцінки дитини себе в реальній ситуації з ідеальною (самооцінка), що відображає в цілому схвалення себе в новому для себе амплуа – школяра. Так, під час надання інструкції експериментатор просив дитину відшукати фігурку на малюнку схожу на досліджувану дитину (на думку самого дошкільника) за настроєм, позицією, досягнутим результатами, а також успішністю. Після обрання дитиною фігурки фіксувався її номер, а дослідник просив п'яти-шестирічного дошкільника обрати іншу, врахувавши тепер бажане місце перебування, що також фіксувалося. Разом з тим відмічалось й те, як дитина оцінювала себе, ставилася до себе як до майбутнього першокласника.

Нами було виявлено знову декілька категорій досліджуваних. Так, діти 5-6 років, що досить легко та швидко впоралися з поставленими завданнями, були налаштовані на подолання перешкод, достатньо комунікабельними, схильними до зайняття лідируючої позиції, з тенденціями до завищення самооцінки. Таких п'яти-шестирічних дошкільників було шість осіб (21%) і вони чітко уявляли себе та свою позицію школяра у теперішньому й майбутньому часі.

Інша категорія досліджуваних демонстрували у ході взаємодії з дослідником деякі ускладнення, пов'язані з визначенням власної позиції школяра. При цьому їх можна назвати особами, що поставили собі конкретну мету – зайняти для себе стійку позицію, але вони виявилися не готовими долати перешкоди на своєму шляху, виконуючи поставлені завдання. При цьому вони швидко втомлювалися, в цілому проявляли загальну нестабільність поведінку та інертність дій, але в цілому демонстрували достатньо комфортний настрій. Таких досліджуваних, які за рівнем отриманих результатів віднесені до середнього, виявилось 11 (39%).

Остання група досліджуваних дітей 5-6 років, яка була виявлена у ході виконання цієї проєктивної техніки, вагалися під час виконання завдань, поставлених дослідником, довго не могли визначитися між реальною й ідеальною позицією школяра, а також виявляли скутість, у них не було бажання контактувати. Деякі з них відмовлялися від виконання завдання, відстороненість і самотність, уникнення навчальних дій та інколи зовсім поганий настрій. За кількісним складом цієї групи – 11 (39%). Як бачимо, групи два й три є рівними за кількісним показником, але при цьому різняться якісними ознаками. При цьому друга категорія досліджуваних відрізняються більш позитивними характеристиками у порівнянні з третьою категорією дітей і, водночас, поступаються першій категорії дошкільників.

Розглянемо іншу проєктивну техніку *малюнок школи*, спрямовану на дослідження другого критерію: *узагальненості емоційних переживань*. Так, діти 5-6 років у різній мірі впоралися із завданням намалювати школу. При цьому одні з них надавали перевагу яскравим і світлим тонам, теплим кольорам, будівля школи зображена детально, лінії на зображенні не перериваються, за складністю як складні, так і прості. Зображення є цілісним і симетричним, присутні елементи, які є другорядними, але суттєво доповнюють сюжетну лінію. На деяких малюнках зображені школярі, вчитель, епізод зі шкільного життя. Пора року весна на всіх малюнках. Такі досліджувані набрали 5-6 балів і віднесені до дітей з чітко виразним емоційним ставленням до школи,

до взаємодії зі вчителем. Іншими словами до високого рівня емоційної налаштованості до школи належать п'ятеро осіб (18%).

Натомість інші діти, використовували під час створення малюнку як світлі, так і темні кольори, були схильними до використання одноманітних ліній, але зображений контур чіткий, без розривів. Проте у малюнку наявні як і чіткі зображення, так і розмиті, присутні деталі, які не є обов'язковими. При цьому на зображенні світла пора доби та яскраво світить сонце. Такі дошкільники 5-6 років відчувають певну тривогу до школи та перебування у ній, а позитивна емоційне спрямування є ситуативним і нестійким. Таких дітей виявили 11 (39%).

Також були діти 5-6 років, малюнок яких був виконаний надто погано. Так, вони надали перевагу темним кольорам, контур зображення не є цілісним, у ньому наявні певні розриви ліній, слабо дотримані пропорції. При цьому відсутні епізоди шкільного життя, зображено темну пору доби (вечір або ніч). Такі досліджувані відчувають страх перед вступом до школи, виявляють упереджене ставлення до неї. У нашій вибірці таких виявилось 12 (43%). Як бачимо, таких дошкільників найбільше серед інших виявлених груп дітей, що характеризуються більш вираженими позитивними й узагальненими емоційними переживаннями з приводу шкільного життя, майбутньої навчальної діяльності.

Дослідження практичного критерію відбувалося на основі методу спостереження за ігровою діяльністю дітей 5-6 років, а його основою стало завдання експериментатора, який запропонував дітям погратися у школу. Нами було виявлено три групи дітей 5-6 років. Так, перша група (22%) завжди проявляли самостійність в організації гри, швидко домовлялися про ролі, визначалися й пропонували іншим, брали на себе відповідальність, легко справлялися з ігровим завданням зі своєю роллю, підказували іншим учасникам гри, пропонували різні варіанти розгортання сюжету, намагалися видозмінювати гру, вдосконалювати, завжди прагнули завершити гру та демонстрували власну задоволеність нею. Інша категорія дітей (39%) швидко

приймала правила, визначалися самостійно з ролями, проте не намагалися підказувати іншим, легко справлялися з ігровим завданням, погоджувалися з пропозиціями інших дітей, дотримувалися обраної сюжетної лінії, не намагалися його змінити, прагнули завершити гру, виявляли задоволеність нею. Ще одна категорія (39%) дітей демонстрували значно меншу активність у порівнянні з іншими двома категоріями старших дошкільників, вони часто не погоджувалися з пропозиціями щодо виконання певної ролі, відчували складність у її дотриманні, швидко відволікалися, не завжди знали як саме мають розвиватися події (сюжет), могли втратити цікавість до гри та вийти з неї, зрідка були задоволеними прийняттям на себе ролі (учня чи вчителя); дотримання поведінки та виконання необхідних рольових дій взятої на себе ролі; задоволеність грою; розмаїття сюжетів; бажання брати участь у грі та її вдосконалювати (видозмінювати). Такі результати свідчать, що діти першої та другої груп усвідомлюють себе у школі, розуміють, що в ній відбувається та демонструють це на поведінковому рівні в ігровій діяльності та виявляють цікавість і позитивне ставлення до шкільного життя в цілому. Третя група дошкільників вирізняються упередженим ставленням до школи, не усвідомлюють себе майбутнім школярем (або слабо в цьому орієнтуються), а тому у своїй поведінці не знають як саме потрібно поводитися в уявній ігровій ситуації.

Доповненням цього критерію став міні-тест для батьків, який дозволив уточнити поведінкові ознаки позитивного ставлення до школи. Так, батьки які вважали, що їх син чи донька позитивно налаштовані на школу, шкільне життя виявляють: самостійність у діяльності, впевнено поведуть себе серед людей, здатен зрозуміло та зв'язно висловлюватися, виявляє вміння тривалий час займатися монотонною справою, наполегливий, намагається досягати успіху, має практичні вміння (різати, малювати, клеїти, конструювати, елементарно зображати знаки), хоче піти до школи, відмічає, що там йому буде цікаво дізнаватися щось нове (такі діти (18%) набрали за батьківськими відповідями 15 і більше балів). Інші діти (39%) набрали від 10 до 14 балів і виявили

самостійність у діяльності, вміння гарно висловлюватися, має практичні вміння виконувати різні види діяльності, проте не завжди виявляють наполегливість, успішність у діях, хочуть піти до школи, щоб набувати нових знань. Решта дітей (43%) на думку батьків не виявляють ознак у поведінці, що дозволять успішно їм навчатися й тому за даними міні-тесту набрали менше, ніж 10 балів. Основними ознаками таких старших дошкільників є самостійність у діяльності, відсутність впевненості серед людей, мають слабкі вольові якості, виявляють гарні практичні вміння, не розуміють що саме робитимуть у школі, хоча й виявляють бажання ходити до неї.

Здійснивши обрахунок та аналіз отриманих результатів дослідження п'яти-шестирічних дошкільників щодо їх ставлення до школи, нами було здійснено розподіл дітей за рівнями сформованості у них позитивного ставлення до навчання у школі в цілому. Зокрема 18% – це діти з *високим рівнем* (власне позитивним ставленням) характеризуються тим, що здатні досягнути позицію школяра та розуміють основні функції цієї ролі, з легкістю виконують завдання й спрямовані на соціальні та пізнавальні моменти шкільного життя. Такі діти бажають іти до школи, прагнуть займатися навчальною діяльністю. В цілому вони розуміють важливість майбутньої події у своєму житті, характеризуються адекватною самооцінкою, яка виявляє тенденції до завищення, а також мають пізнавальні інтереси, знають ситуації шкільного життя та демонструють це на поведінковому рівні. При цьому їм властиві наполегливість, прагнення до успіху, самостійність, у них відсутня тривоги та упереджене ставлення до школи, майбутнього вчителя, однокласників. 35% дітей 5-6 років виявляють *середній рівень* і нестійке позитивне ставлення до школи: прагнення зайняти позицію школяра недостатньо виразне. В цілому вони мають уявлення про особливості перебування у школі, навчальну діяльність, але вони не здатні прийняти норми та правила поведінки у школі, перебудувавши власну діяльність. Вони менш самостійні, менш вимогливі до себе, самооцінка в цілому адекватна, пізнавальні інтереси є, але також нестійкі, вони спрямовані на пошук підтримки дорослих й

однолітків, а в школі їх приваблюють здебільшого зовнішні атрибути, внутрішня позиція школяра знаходиться на початковому рівні, на рівні поведінки переважно правильно відображають епізоди шкільного навчання. Діти з *низьким рівнем* (47%) не виявляють зацікавленості до школи, натомість вони спрямовані на ігрові розваги, на зовнішні несуттєві ознаки навчання (перерви, заняття фізичною культурою), вони легко відмовляються від виконання пізнавальних завдань, які близькі до навчальних, не очікують успіху, мають несформовані пізнавальні інтереси, самооцінка значно занижена (або занадто зависока). У них недостатньо розвинені вольові якості, внутрішня позиція школяра ще не сформувалася, виявляють занепокоєння та тривогу з приводу майбутнього вступу до школи, на рівні поведінки слабо відтворюють ознаки школи, навчальної діяльності.

Загалом ми виявили, що у переважної частини дітей існують недоречності у формуванні позитивного ставлення до школи, недостатній рівень вихованості внутрішньої позиції школяра, проблеми з самооцінкою, з вольовими якостями, що ставить під сумнів успішність таких дітей у навчальній діяльності. На нашу думку, потрібно оптимізувати процес формування позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи. Проте варто розглянути перед цим і виховні впливи у сім'ї та закладі дошкільної освіти.

На початку проаналізуємо інформацію, яка отримано від педагогічних працівників дошкільного закладу з цієї проблеми. Так, більшість вихователів вказали, що для цього потрібно надавати старшим дошкільникам спеціальних знань, що на думку 82% опитаних формуватиме цікавість до навчальної діяльності. Натомість 18% респондентів вказали, що варто спрямувати увагу на формування у дітей 5-6 років певних вмінь здобувати необхідну пізнавальну (навчальну) інформацію. Така позиція вихователів ЗДО загалом не відповідає сутності позитивного ставлення дітей до школи, оскільки їх потрібно зацікавити спершу самою школою, тим, що в ній відбувається, навіщо це буде потрібно, як на учнів дивитимуться молодші діти, настільки важливо стати школярем, піти до школи, мати шкільні приладдя, здобувати знання.

Отримані відповіді на наступний, другий пункт анкети, надав нам підстави вважати, що педагогічні працівники розуміють важливість формування у старших дошкільників позитивного ставлення до школи та намагаються при цьому надати їм відомості про навчання у школі, пояснюють його важливість, розповідають про шкільне приладдя. Близько 30% опитаних вказали, що вони намагаються познайомити дітей зі школою безпосередньо. З цією метою вони організують екскурсії, запрошують до майбутніх першокласників вчителів. Друга частина респондентів відмітили, що вони прагнуть організувати для дітей подібні умови в ЗДО, як у школі. Тому вимагають від дітей позитивної поведінки. Варто відмітити, що в цілому педагогічні працівники намагаються формувати у дітей 5-6 років позитивний образ школи, докладають зусиль для того, щоб ознайомити з її особливостями. Проте у відповідях педагогів ЗДО немає ознак взаємодії ЗДО і сімей вихованців у цьому питанні.

Надані відповіді вихователями ЗДО на наступний, третій пункт анкети, сприяли нашому орієнтуванню у тому, які саме методи й прийоми користуються найбільшим попитом при організації освітнього процесу. Зокрема 70% опитаних зазначили у своїх відповідях, що вони намагаються пояснювати дітям про школу та навчання у ній, переконувати у його важливості, заохочують дитячі запитання про школу. При цьому вони нечасто намагаються організувати екскурсії до освітньої установи, але головний акцент роблять на заняттях, оскільки саме вони, за їх переконанням, визначають успішність майбутніх навчальних дій дітей 5-6 років. Отже, основними засобами для цієї категорії вихователів є екскурсія й пізнавальні заняття у вихованні позитивного ставлення до школи. проте, на нашу думку, педагоги не вказали серед засобів на дитячу гру, адже саме у ній можна побачити наскільки діти знають про школу та хочуть піти до неї.

Натомість 30% респондентів зазначили у своїх відповідях, що вони також поряд із іншими прийомами та засобами використовують дитячі ігри. Проте тут переважають дидактичні ігри, а сюжетно-рольових у наданих відповідях не

зустрічається. Разом з тим, вважаємо, що дидактичні більшою мірою сприяють виникненню основ навчальної діяльності, а сюжетні – ознайомлюють дітей з самим соціальним явищем як школа. Проте, щоб використовувати їх, доцільно збагачувати досвід дітей у цьому плані, щоб у вихованців з'явилася цікавість. Окрім всього у деяких анкетах стрічалися також і бесіди про школу, а також і психологічні техніки (10%) арт-терапії для покращення самооцінки. В цілому ми відмітили обмеженість педагогічних засобів у вихованні позитивного ставлення дітей до школи.

Далі аналізуючи представлену вихователями інформацію, ми з'ясували, що переважна частина опитаних для того, щоб сформувати у дітей 5-6 років позитивне ставлення до школи намагається вести роботу у двох напрямках: стимулювати дітей до формування у них найбільш загальних уявлень про школу, також розвивати інтелектуальні здатності та в цілому когнітивну сферу дітей. Саме так вважають понад 60% респондентів. Разом з тим, відмітимо, що педагоги взагалі оминули пункт, який стосується мотиваційної сфери дитини 5-6 років, оскільки саме тут з'являються важливі для дошкільника мотиви діяльності, супідрядність спонукальних елементів, які в цілому сприяють формуванню в дітей узагальненості переживань, пізнавальних інтересів і внутрішньої позиції школяра. При цьому зазначимо, що означені напрями лише частково вказали у своїх відповідях 10% опитаних, а ще 30% вважають найбільш пріоритетним у цьому відношенні формувати логічні прийоми мислення п'яти-шестирічних дітей. При цьому вони казали, що тут пріоритетними є всі види дитячої діяльності, проте була вказана лише дослідницька. Отже, вихователі ігнорують у своїй діяльності напрям, пов'язаний з мотивацією, що є, на нашу думку, суттєвим недоліком.

Також нами зафіксовано, що педагогічні працівники не звертають достатньої уваги на особистісну сферу, зокрема самооцінку, яка є також визначальним чинником оцінювання школи та своїх можливостей. При цьому ми звернули увагу, що переважна частина опитаних скаржаться на брак у них необхідних матеріалів щодо формування позитивного ставлення дітей 5-6 років

до школи. при цьому 50% респондентів написали, що їх взагалі у них немає, натомість 25% педагогічних працівників намагається їх самостійно відшукати у мережі Internet, а ще $\frac{1}{4}$ вказали, що вони не відчують нагальної потреби у подібних матеріалах, їх повністю влаштовує наявна кількість посібників у методичному кабінеті ЗДО. Можемо констатувати, що у вихователів за такого підходу існують певні прогалини у розумінні сутності позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи. Тому їм потрібно розширити та систематизувати знання й уявлення про даний аспект роботи.

Свідченням цьому стали надана інформація щодо основних показників досліджуваного явища. Зокрема виявлено, що значна частина опитаних (75%) під час планування процесу формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи, як соціального феномену, спрямовують свою увагу на суто пізнавальні успіхи вихованців. При цьому лише окрема частина респондентів (25%) бере до уваги мотиви, які відображають бажання дошкільнят отримувати нові знання, досвід (пізнавальні). Варто відміти той факт, що основою навчальної мотивації є пізнавальні інтереси, а на них взагалі не звертають увагу $\frac{3}{4}$ вибірки педагогів. При цьому всі 100% не враховують у якості показників особистісного утворення ні самооцінку, ні узагальненість переживань (емоційного досвіду) дітей ні внутрішньої позиції школяра, ні зорієнтованість дітей на соціальні мотиви й зовнішні аспекти навчальної діяльності. Як бачимо, дане питання потребує детального опрацювання вихователями ЗДО для успішного виховання у п'яти-шестирічних дітей досліджуваного явища.

Цікавими виявилися результати опитування з приводу виділення певних умов для формування означеного утворення у дітей 5-6 років. Так, більшість респондентів співвідносили його зі шкільними вимогами (75%). Проте 25% педагогічних працівників надали все ж більш чітку інформацію. Серед якої акцент було зроблено на необхідності спеціальних предметно-розвивальних засобів, навчально-методичних посібників, сприятливих матеріальних умов (матеріальне та технічне забезпечення ЗДО), емоційна підтримка дітей, повага

до особистості дитини старшої групи, продуктивна взаємодія між соціальними інституціями, опора на найбільш усталені форми дитячої діяльності.

Також значущими для подальшого дослідження стали відповіді дорослих на останній пункт анкети, у якому опитані висловили власні побажання щодо покращення процесу виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи. Зокрема вихователі ЗДО прагнули отримувати вичерпну інформацію про це явище з науково-методичних посібників, методичних розробок, а також більш довірливих стосунків з батьками вихованців. На ці обставини вказали 75% осіб, які були опитані. При цьому 25% респондентів відмітили, що їх загалом задовольняють існуючі нині власні знання та створені умови в ЗДО.

Загалом вартує уваги той факт, що зроблені нами висновки свідчать, що *суть позитивного ставлення дітей до школи* полягає у загальній підготовленості дітей 5-6 років до навчання, розвиненості інтелектуальної сфери; при цьому вихователі ЗДО не надають вагомого значення мотиваційній підготовці та формуванню пізнавальних і соціальних мотиваційних утворень, розвитку у старших дошкільників самооцінки, які є основою внутрішньої позиції школяра. У питанні організації освітнього процесу щодо створення *умов для виховання позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи* педагоги ЗДО спрямовують свою увагу у цьому контексті на розвивальні засоби, матеріальні ресурси, науково-методичні посібники, методичні розробки, сприятливий психологічний клімат у взаємодії, повага до дітей, плідна взаємодія між закладом і сім'ями вихованців.

Узагальнення інформації з приводу стану освіченості педагогів, зокрема у їх знаннях щодо *особливостей розвитку та формування позитивного ставлення до школи дітей 5-6 років* сприяло встановленню суттєвих недоліків педагогічних працівників у напрямках роботи, показниках, використанні прийомів, методів і засобів, навчальних ігор, зміст яких спрямований на виховання досліджуваного особистісного утворення п'яти-шестирічних дітей в умовах ЗДО.

Розглядаючи надану інформацію батьками вихованців, нами зафіксовано, що вона є достатньо подібною з більшістю висловлених думок і припущень працівників ЗДО. Тому було прийнято рішення окреслити суттєві відмінності. Зокрема, батьки вважають, що формування позитивного ставлення їх сина чи доньки безпосередньо залежить від компетентності вихователів. При цьому вони акцентували увагу на використанні в освітньому процесі сюжетно-рольових ігор про школу й відмітили, що перед цим потрібно збагатити дитячий досвід у цьому аспекті (нажаль, не зазначили як саме це зробити). Разом з тим, у більшості батьківських відповідей мала місце теза, що потрібно щоб між всіма видами дитячої діяльності існував органічний зв'язок, а головною сполучною ланкою тут має бути гра дітей (це, на думку батьків, головна умова виховання у дітей позитивного ставлення до школи).

Разом з тим, у відповідях дорослих членів сімей простежується їх бажання взаємодіяти з педагогами, а тому вони очікують на інформацію щодо виховання у п'яти-шестирічних сина чи доньки особливостей виховання позитивного ставлення до школи, до навчальної діяльності.

Отже, опрацювавши інформацію дорослих, отриману у ході анкетування, з'ясовано, що основне спрямування у вихованні позитивного ставлення дітей 5-6 років полягає у формуванні загальної та спеціальної готовності до школи. При цьому основний акцент зроблено на інтелектуальній сфері, а натомість взагалі відсутня робота з мотиваційними й особистісними утвореннями у психіці дітей, які, як було з'ясовано у ході констатувального експерименту відіграють доволі значну роль у формуванні внутрішньої позиції школяра. Головними умовами у цьому процесі, на думку дорослих є матеріальні ресурси ЗДО, повага до особистості дитини, гуманістична спрямованість взаємодії, налагодження плідної співпраці між соціальними інституціями виховання. Загалом знання й уявлення батьків і вихователів щодо сутності й особливостей формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи варто розширити та систематизувати.

Таким чином, проведення констатувального експерименту дозволило на емпіричному рівні виявити та схарактеризувати рівні сформованості у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи. встановлено, що більшість дошкільників мають низький і середній рівні означеного особистісного утворення, для яких є характерним відсутність або зовсім незначне усвідомлення позиції школяра, упереджене ставлення до школи, тривожність і занижена чи надто завищена самооцінка, відсутність пізнавальних інтересів, важливих соціальних мотивів і зацікавленість лише зовнішніми проявами школи та навчання у ній. Разом з тим, ми дійшли висновку, що варто провести роботу з оптимізації процесу виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи, налагодити співпрацю між сім'ями та вихователями закладу, збагатити та систематизувати у дорослих знання й уявлення щодо сутності особистісного утворення, особливостей його становлення та умов, яких варто дотримуватися щодо цього напряму освітнього процесу в ЗДО.

2.2. Система роботи з оптимізації процесу формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи

Попередній етап нашого дослідження полягав у визначенні наявного стану сформованості позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи та з'ясуванні впливу на процес його формування систем суспільного та сімейного виховання. У ході емпіричного аналізу результатів було зафіксовано недостатній рівень вихованості у дітей досліджуваного утворення, а також виявлені суттєві недоліки у практиці дошкільної освіти з боку вихователів і батьків в організації та змісті виховних впливів на ставлення дітей до шкільного навчання.

Звертаючи увагу на стан і причини існуючих у дітей 5-6 років поглядів на навчання у школі, на уявлення малюків про себе, на особливості накладання дітьми свого образу на роль школяра, ми дійшли висновку: необхідно підвищити ефективність освітнього процесу у роботі з дітьми старшого

дошкільного віку для оптимізації розвитку у них позитивного ставлення до школи.

З цією метою нами було проведено роботу пов'язану з пошуком і визначенням концептуальних основ, принципів і педагогічних умов створення програми оптимізації виховання позитивного ставлення дошкільників 5-6 років до школи, до уявлення себе у ролі школяра. Зважаючи на отримані результати у ході теоретичного й емпіричного аналізу досліджуваної проблеми, нами були визначені концептуальні підходи, які розглядаємо як висхідний момент у пошуку принципів і педагогічних умов, що в цілому визначають програму вдосконалення досліджуваного явища.

Так, в основі всієї програми закладені парадигми, які визначають основні засади у розумінні сутності самого явища ставлення дітей до школи й процесу виховання. До них відносяться *суб'єктний і гуманістичний підходи*. Зокрема *суб'єктність* підкреслює значущість й особистісну цінність змін у кожній особистості, визнає їх активність головними чинниками розвитку будь-якої риси та властивості. При цьому зміст гуманістичної парадигми дозволяє всі ймовірні зміни як такі, що становлять основу людяності та є важливими для дитини, батьків і вихователів. Разом з тим, ці концептуальні положення дозволяють розглядати всіх учасників як своєрідні системи, які здатні до самовдосконалення [2].

У контексті цих положень зміст педагогічних умов має розглядатися як певні положення програми (система впливів), основні функції яких полягають у поєднанні внутрішніх елементів (які сприяють розвитку характеристик суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх елементів (засобів впливу), що в цілому забезпечують оптимальне функціонування відповідної системи роботи.

Доречно буде вказати, що суттєво доповнить дані парадигми *принцип системності*, у межах якого особистість розглядається, як цілісна систему складників, яка існує у межах іншої, у якості окремого її компонента, і при цьому має взаємозв'язки та взаємозалежності з іншими, більш масштабними

системами. Відповідно будь яка система роботи має власні засоби, прийоми та способи впливу, які визначають характер стосунків між всіма суб'єктами [3].

За такого розуміння педагогічні умови можна розуміти:

- як елемент будь-якої системи роботи з розвитку певного утворення; як можливий шлях створення педагогічної моделі впливу та взаємодії між суб'єктами;
- як цілісність зовнішніх і внутрішніх чинників, які визначають зміст особистісних зрушень; як спосіб підвищення ефективності у формуванні тієї чи іншої риси чи особистісної властивості.

Відповідно, значним підкріпленням у визначенні педагогічних умов формування позитивного ставлення до школи дітей 5-6 років стали основні положення *діяльнісного принципу*, що значно розширює можливості активності особистості у предметній діяльності. Власне тут цілеспрямовані дії виступають у якості певного чинника, що привноситься зовні, й одночасно вони є надбанням індивіда, які відображають його внутрішній світ, мотиви, переконання, які в цілому визначають і сприяють особистісному зростанню дитини (людини) у самій діяльності, дозволяють реалізувати її на більш вищому щаблі [6].

Разом з тим, звернемо нашу увагу і на інший пласт педагогічних умов: *організаційний*. Так, згідно поглядів дослідників у цьому ракурсі, проблему забезпечення вимог до планування та реалізації певного змісту у освітній діяльності, їх тлумачать як комплексні педагогічні заходи, які орієнтовані на сприяння успішності в реалізації завдань розвитку та виховання у відповідній освітній системі, за певними напрямками роботи. Іншими словами, тут відображається певне спрямування цих умов (на дотримання плану, на організацію діяльності, на мотиви, на внутрішню позицію дитини), що варто враховувати під час обрання найбільш дієвих прийомів, методів і форм і насичення їх відповідним змістом (в залежності від поставленої мети та завдань).

Разом з тим педагогічні умови мають характеризуватися як поєднані між собою та залежні один від одного чинники, які визначають ціль, спрямування й ефективність розв'язання освітніх завдань. При цьому існує ще один вагомий пласт означених чинників (педагогічних умов): планування таких заходів, які дозволяють здійснювати системне керівництво загалом всього освітнього процесу та контролювати наперед сплановані результати [11].

Відповідно, ґрунтуючись на розумінні сутності позитивного ставлення до школи дітей п'яти-шестирічного віку, ми дійшли висновку, що для формування цього утворення варто забезпечити такі основні напрями (з метою виховання та розвитку означеного особистісного утворення):

- а) соціально-комунікативний розвиток дітей 5-6 років, з врахуванням майбутнього вступу до школи, як нове соціальне явище (заклад освіти), з метою виховання позитивного ставлення до школи, формування уявлень про себе як про майбутнього школяра;
- б) плідну взаємодію дітей 5-6 років з дорослими (батьками та педагогами), які сприяють вихованню позитивного ставлення до навчальної діяльності;
- в) продуктивні прийоми, які сприяють розвитку позитивних стосунків між дітьми п'яти-шести років і дорослими (вихователями та батьками), мета яких полягає у підсиленні особистісних рис і властивостей дітей, які зумовлюють виникнення та розвиток внутрішньої позиції школяра, а також появу пізнавальної мотивації до школи та навчальної діяльності.

Варто також підкреслити, що означені напрями сприяють формуванню у дітей відповідної компетентності й тому у нашому дослідженні важливим також є компетентнісний підхід. Основні положення означеного підходу акцентують увагу на набутті дитиною освіченості у певній галузі, що передбачає здатність й одночасно вміння використовувати дошкільником отримані знання та вміння у своїй поведінці, діяльності. Набутий дітьми в освітньому процесі досвід є основою зростання особистості, її ціннісним надбанням.

У цьому сенсі, з огляду на предмет нашого дослідження, найбільш цінним для нас є набуті знання та вміння у дошкільника, які виявляються через розвиток соціальної сфери дитини 5-6 років. При цьому основний шлях набуття такого досвіду – міжособистісне спілкування дітей з дорослими, а також і з однолітками.

Так, взаємодія з батьками та вихователями надає можливість дошкільнику осмислювати власну індивідуальність, пізнавати власні можливості, риси (образ Я). Разом з тим, за умови доброзичливого ставлення з боку дорослих і ровесників до дитини, у неї задовольняються потреби у визнанні, схваленні, позитивній оцінці. Натомість негативний набутий досвід зумовлює виникнення упередженого ставлення до певних явищ, занижену самооцінку, невпевненість у власних діях, самотності [30].

Особливо гостро це відчувається у момент зміни різних освітніх систем: перехід із дошкільного закладу до початкової ланки школи. Відповідно, дитина як ніколи потребуватиме розвиненості соціально значущих рис особистості, які дозволяють плідно взаємодіяти з навколишніми, наприклад, з вчителем й однокласниками. Власне соціальний розвиток дитини і є тією основою для виникнення внутрішньої позиції школяра, для виховання позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років. Так, взаємодія з ровесниками дозволяє дитині вчитися порівнювати себе та свої можливості з іншими дітьми, збагачує досвід взаємодії з людьми, розширює діапазон засобів спілкування [29].

При цьому соціальний розвиток полягає не лише у засвоєнні моральних норм, цінностей і правил поведінки, але й у вихованні поваги та формуванні почуття належності до власної родини, спільноти дітей і дорослих, що належать до певного закладу, зокрема освітнього. Одночасно у дошкільників 5-6 років розпочинається світоглядна функція, яка передбачає процес формування основ дитячого світогляду: з'являється система ставлень дитини до світу, до інших людей, власне до себе.

Отже, процес виникнення й розвитку у старших дошкільників позитивного ставлення до школи та навчання у ній, здійснюється через різні способи, заходи, зміст яких передбачає:

- надання дітям якомога більше об'єктивної інформації про школу; набуття (розширення) пізнавального досвіду, освіченості дитини;
- налаштування дитини на успіх у навчальній діяльності (на основі позитивного ставлення до школи з'являються мотиви поведінки);
- забезпечення використання набутого досвіду у різних формах активності.

Для розв'язання окреслених завдань доцільно скористатися різними педагогічними засобами, зокрема варто провести декілька екскурсій до школи, до шкільних приміщень (шкільного актового залу, бібліотеки, до класів різного спрямування, їдальні, спортзалу тощо), бесіди, де змістом є школа, навчання, читання художньої літератури, вивчення віршів про школярів, переглядання ілюстрацій на дану тему, малювання епізодів шкільного життя (будівлі школи або окремих її елементів), а також використання ігрових прийомів.

Відповідно, педагогічними умовами нашого дослідження було визначено:

- розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років;
- гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи;
- набуття та використання дитиною досвіду навчальної діяльності.

Так, розглядаючи першу умову - *розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років* – ми виходили з того, що дитина 5-6 років має розуміти суть нового для себе явища, визначити (побачити) основні елементи у його структурі, осягнути найбільш значущі функції, які реалізує школа як певний соціальний заклад (організація). Виділяючи дане положення, ми спиралися на визначені раніше особливості у розвитку емоційно-вольового складника: для виникнення у дитини 5-6 років узагальненості переживань, яке є підґрунтям, основою внутрішньої позиції школяра, потрібно накопичити певні знання та уявлення,

досвід поведінки, на основі яких і формуватиметься оцінка певного явища (школи). Тому потрібно надати дошкільникам різноманітну, проте правдиву, об'єктивну інформацію, щоб дитина змогла адекватно реагувати на нові відомості, з'ясувати для себе найбільш важливі ознаки та функції школи, досягнути для себе важливість і значення навчання у школі.

Визначаючи другу педагогічну умову – *набуття та використання дитиною досвіду виконання навчальної діяльності* – ми розуміли та передбачали, що справжній досвід повинен мати дієвий характер, а тому потрібно, щоб він використовувався п'яти-шестирічними дітьми. Саме тому, з нашої точки зору, потрібно наситити навчальну діяльність, яка починає формуватися саме у старшому дошкільному віці, заняттями, де мають місце різні цікаві (пізнавальні) завдання. На нашу думку, саме такі цікаві задачі сприятимуть формуванню пізнавальних інтересів і відповідної мотивації: бажання з'ясувати нові для себе факти, відомості.

Проте потрібно також створити для дітей можливість їх використання, що потребує внесення у практику взаємодії різних видів ігор, зокрема сюжетних і навчальних (дидактичних), оскільки вони спрямовані на закріплення вже існуючих у дитини знань, дозволяють вільно себе почувати та активно себе поводити. Ігрова діяльність за твердженням Т. Піроженко, Л. Калуської, Г. Беленької формує не лише пізнавальну сферу, але й впливає на становлення у дітей (особливо у старшому дошкільному віці) емоційно-вольової сфери, адже потрібно свідомо діяти, виявляти активність, дотримуватися правил, поводити себе відповідно до взятої ролі, контактувати зі всіма учасниками, прогнозувати дії та результат [4; 41].

Отже, наявність сюжетно-рольових і дидактичних ігор сприятиме набуттю та закріпленню дошкільником 5-6 років важливого нового досвіду, пошуку цікавих знань, сприятиме формуванню емоційно-вольових властивостей дитини (цілеспрямованості, наполегливості, життєрадісності), разом з тим формуватиме мотивацію до набуття знань і осмислене ставлення до нового для себе образу та ролі – майбутнього школяра, першокласника.

Визначаючи третю педагогічну умову – *гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи* – ми, насамперед, спрямовували увагу на дотримання гуманності у стосунках дітей і дорослих, поваги один до одного, зокрема повага дорослого до проявів особистості дитини. Окрім цього важливим є зміст й організація *плідної взаємодії між вихователем і дітьми*, яка розглядається як основа, підґрунтя для підвищення ефективності освітнього процесу. Відповідно, дотримання цієї педагогічної умови передбачає дотримання певної логіки процесу, організації самого процесу спілкування (моделювання стосунків, взаємодії, комунікації), наповнення його відповідним змістом [35].

Означені положення спрямовують дорослих на важливість і необхідність завчасного обрання методів і прийомів, які будуть адекватними поставленій меті та завданням дослідження. При цьому, на нашу думку, тут мають бути представлені пізнавальні завдання, які є підґрунтям для проведення дослідів, експериментів.

Також потрібно заохочувати дошкільників 5-6 років до засвоєння зовсім нових прийомів для накопичення досвіду, знань, вмінь серед яких чільне місце мають зайняти активні форми взаємодії: доведення висловлених припущень, постановка проблемних запитань, аналіз протилежних поглядів на напрями та способи розв'язання пізнавального завдання, планування дій, передбачення ймовірних результатів і їх обговорення. Використання означених прийомів передбачає тісну взаємодію учасників освітнього процесу.

Отже, враховуючи результати теоретичного аналізу та проведеного констатувального експерименту з вивчення проблеми позитивного ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи, було визначено та обґрунтовано педагогічні умови. основою для їх визначення стали концептуальні положення суб'єктивної та гуманістичної наукових парадигм, які визначають підґрунтя сучасних тенденцій в освіті та вихованні, а також принципи системності, діяльності, компетентності, що властиві сучасній дошкільній галузі. Отже, педагогічними умовами, які визначають мету, структуру і зміст програми (системи роботи) з

оптимізації формування у п'яти-шестирічних дошкільників позитивного ставлення до школи визначено й обґрунтовано наступні положення: розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років; набуття та використання дитиною досвіду виконання навчальної діяльності; гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи.

З огляду на визначені й обґрунтовані нами педагогічні умови, було розроблено програму з оптимізації процесу виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи. Її основу склала система роботи, у якій засобами впливу на особистість п'яти-шестирічної дитини визначено педагогічні прийоми та способи, пошук яких здійснювався крізь призму визначених педагогічних умов. Разом з тим, всі вони осучаснені та модифіковані задля забезпечення їх ефективності.

Система роботи була спрямована на підвищення ефективності виховних впливів у формуванні позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи. Власне вона складалася з трьох основних розділів: засоби призначені для роботи з дітьми старшої групи, вихователями ЗДО та батьками дошкільників.

Як було наголошено, всі внесені до програми педагогічні засоби відповідають змісту педагогічних умов, що визначають ефективність виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи. Здійснивши відповідні узагальнення, нами вони були систематизовані та розміщені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Співвіднесеність складників програми *Оптимізації виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи педагогічним умовам*

Педагогічні умови	Прийоми, способи та форми
<i>розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років</i>	<ul style="list-style-type: none"> • бесіди з дітьми на шкільну тематику (<i>Яким я бачу свого майбутнього вчителя; Яким я стану учнем, коли піду до школи; Що мені говоритимуть батьки, коли буду учнем; Чим я займатимуся у школі; Навіщо потрібно ходити до школи</i>);

	<ul style="list-style-type: none"> • читання оповідань, казок про школу: <i>Лісова школа</i> (Всеволод Нестайко), <i>Пригоди Незнайка</i>; • переглядання мультфільмів про школу: <i>Перший раз у перший клас</i> (Маша і Ведмідь), <i>Лола йде до школи</i> (Пригоди пінгвіна Лоли), <i>Заяча школа</i>, <i>Уроки тітоньки Сови</i> (серія № 1); • відео-екскурсія до школи
<p><i>набуття та використання дитиною досвіду виконання навчальної діяльності</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • цікаві пізнавальні вправи <i>Хто чим займається</i>, <i>Режим дня</i>; • сюжетні ігри на шкільну тематику <i>Гра у школу</i>, <i>На уроці з математики</i>; • дидактичні ігри на шкільну тематику <i>Школа</i> (Л. Артемова), <i>Відгадай за описом</i>, <i>А ще я знаю</i>, <i>Обери для себе</i> (І. Коваль);
<p><i>гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • консультація вихователів (<i>Позиція школяра: сучасні погляди; Позитивне ставлення дітей 5-6 років до школи: теорія та практика</i>); • семінар-практикум для батьків і вихователів (<i>Ознайомлюємо дітей з соціальним статусом школяра</i>); • розроблення пам'яток для батьків (<i>Як досягнути позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років</i>)

Розглянемо надану у таблиці 3.1. інформацію про педагогічні засоби, попередньо розподіливши за основними напрями реалізаціями програми.

Так, робота з дітьми п'яти-шести років, згідно першої педагогічної умови – *розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років* – передбачено планомірне використання бесід з дітьми на шкільну тематику, читання казок й оповідань про шкільне життя, спільний перегляд та обговорення творів мультиплікації про школу, проведення відео-екскурсії до школи. Всі означені методи передбачали вплив

на свідомість дитини, оскільки отриману інформацію з них старший дошкільник мав узгодити вже з відомими йому знаннями.

Так, для усвідомлення дітьми 5-6 років школи як соціального явища, закладу, у якому відбувається навчання були розроблені бесіди з дошкільниками: *Яким я бачу свого майбутнього вчителя; Яким я стану учнем, коли піду до школи; Що мені говоритимуть батьки, коли буду учнем; Чим я займатимуся у школі; Навіщо потрібно ходити до школи.* Всі вони стосуються тих аспектів, з якими дитина так або інакше вступатиме у стосунки, відношення. Зокрема для майбутніх першокласників властивим є ставлення до вчителя, тому у даній бесіді сплановані для обговорення деякі моменти, від яких буде залежати спілкування з майбутнім вчителем. В цілому напередодні вступу до школи змінюються всі важливі для дитини системи стосунків і, відповідно, змінюється її позиція по відношенню до означених систем і в тому числі до себе самого. Цим пояснюється наявність тем про стосунки з батьками, однолітками, уявлення про себе як учня (Я образ), ставлення до навчальної діяльності, а також мотиви, які лежать в основі навчання у школі.

Програмою передбачений метод читання художніх творів. Зокрема до уваги дітей підібрані: Пригоди Незнайка та Лісова школа (Всеволод Нестайко). Оскільки ці твори достатньо великі, то передбачається читання уривків про особливості перебування у школі: як знайомилися між собою учні, про що вони спілкувалися на перервах, які предмети у них викладалися, які вони намагалися себе вести під час уроку, якими якостями наділені директор школи та вчителі, які навчали звірів (Лісова школа). Під час читання дітям історій про Незнайка, обрані моменти, у яких йдеться мова про набуття знань, яких потребують всі мешканці містечка, але оскільки у Незнайка їх не було, то він завжди потрапляв у незвичні та неприємні для себе ситуації. Протиставляється головному герою Знайка, який багато навчається, читає та всім допомагає долати труднощі своїми знаннями. Разом з тим кожний уривок художніх творів заплановано для обговорення, що дозволить дітям уявити для себе важливість знань, галузі

(предмети), які вони будуть вивчати та уявити для себе, що потрібно відповідати тим вимогам, які існують у будь-якій школі.

Наступний метод, який було використано у цьому ж напрямі – перегляд мультиплікаційних фільмів дітьми. Зокрема у програмі зроблено акцент на наступних: *Перший раз у перший клас* (Маша і медвідь), *Лола йде до школи* (Пригоди пінгвіна Лоли), *Заяча школа*, *Уроки тітоньки Сови* (серія №1), *Школа фіксиків* (Пригоди фіксиків). Завдяки образній мові мультиплікації дітей ознайомлюють зі школою як соціальним інститутом, знайомлять з системою стосунків зі вчителем, однолітками, батьками, а також з іншими друзями, налаштовують на успішність у навчання, мотивують відповідально ставитися до нових обов'язків школяра, а також до позитивного ставлення до себе як учня. Програмою передбачені обговорення після перегляду дітьми означених мультиків для кращого усвідомлення ними тих змін, які скоро відбудуться з ними.

Ще один з засобів, який був внесений до програми – це відео-екскурсія до школи, основна тема якої *Що і хто є у школі*. У коротенькому відеоролику представлені основні приміщення, які є у кожній школі (клас, комп'ютерний клас, спортивний зал, їдальня), а також шкільні атрибути, зокрема шкільна дошка, плазмовий телевізор на якому показують урок, комп'ютер, проектор, парти, зошити, книжки – все з чим буде мати справу дитина у школі. Після перегляду з дітьми має бути обговорення у якому варто встановити найбільш значущі з точки зору майбутнього навчання приміщення, шкільні атрибути, а також і зовнішній вигляд самої школи і учнів, які знаходяться за шкільними партами або відпочивають на перервах. Всі означені моменти мають готувати дитину, налаштовувати на важливі зміни у її подальшому житті – житті майбутнього першокласника.

Наступна педагогічна умова - *набуття та використання дитиною досвіду виконання навчальної діяльності* – передбачала роботу з дітьми п'яти-шести років за наступними напрямками: проведення пізнавальних вправ, організація дидактичних і сюжетних ігор, пов'язаних з шкільною тематикою.

Зокрема до пізнавальних вправ у програмі належать *Хто чим займається* та *Режим дня*. Так, в основі першої з названих вправ – різні моменти шкільного життя, які зображені на картинках (всього їх 18). Планується проведення трьох зустрічей з дітьми для їх відгадування. На картинках зображені різні шкільні уроки (математика, читання, письмо, малювання, праця та ін.), шкільні перерви, діти, які сидять за партами, чимось займаються (спортом, їдять у їдальні), вчителі з різними шкільними приладдями. Потрібно правильно назвати чим саме займаються діти на уроці, який саме урок, (на перерві, у їдальні, у спортзалі, на сцені актового залу) на основі чого це було з'ясовано.

Сутність пізнавальної вправи *Режим дня* полягає у тому, щоб діти на основі сюжетних картинок з'ясували чим саме займається школяр. Увазі дітей пропонується 8 картинок, на яких зображений у різних моментах школяр. Тому, а) потрібно правильно розкласти картинки у певній послідовності; б) пояснити, коли і чим займається школяр. У змісті цього пізнавального завдання: ранкова гімнастика, прямування до школи, перебування на уроці, у їдальні, на подвір'ї біля школи, прямування дитини від школи, виконання домашнього завдання, прогулянка, школяр лягає спати.

Серед сюжетних ігор у програмі містяться *Гра у школу* та *На уроці математики (читання, письма - варіанти)*. У основі кожної гри – стосунки та спілкування учнів і вчителя. Потрібно слідкувати, які саме ді виконує вчитель (як він навчає, що використовує, як висловлюється), як спілкуються з вчителем учні (відповідають, готуються відповідати, виконують якусь роботу, пишуть) тощо. Дані ігри обрано тому, що в них можна легко варіювати зміст гри та обирати різні сюжетні напрями. Всього програма містить дві гри по два варіанти у кожній (загалом чотири).

Серед дидактичних ігор для формування у дітей 5-6 років ми використали наступні: *Школа, Відгадай за описом, А ще я знаю, Обери для себе*. Всі означені ігри містять у собі пізнавальне завдання, зокрема у першій дидактичній грі: відшукай, які предмети належать вчителю та поясни чому (*Школа*). Друга гра потребує від дітей знань шкільних речей і приладдя. у своїй основі – це

словесна загадка. Так, спочатку дорослий обирає будь яку картинку із зображенням шкільного предмету і описує те, що на ній зображено, не називаючи при цьому сам предмет, а інші діти мають відгадати й пояснити, що саме їх наштовхнуло на відповідь (*Відгадай за описом*). Наступна дидактична гра (*А ще я знаю*) потребує від дітей вміння актуалізувати свої знання про професію дорослих, зокрема вчителя та сказати, що вона (дитина) знає про цю професію. Передбачені також варіанти: вчитель фізкультури, музики, директор. Гра *Обери для себе* передбачає вміння дітей групувати предмети. У її основі картки, які варто систематизувати на п'ять груп: одна група карток – це картки про школу, решта про транспорт, природу, архітектуру, будівництво. Діти мають правильно розкласти картки на групи та пояснити, чому ними було зроблено наступний вибір.

Остання, третя педагогічна умова – *гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи* – забезпечувалася груповими консультаціями вихователів, проведенням семінару-практикуму для вихователів і батьків, а також складанням пам'яток для батьків майбутніх першокласників. Так, у колективному консультуванні *Позиція школяра: сучасні погляди; Позитивне ставлення дітей 5-6 років до школи: теорія та практика* увагу педагогів було звернено на чинники успішної появи та розвитку соціальної позиції школяра, у чому її полягає зміст, як вона впливає на успішність адаптації та навчання дітей у першому класі (перша зустріч). Разом з тим розглянуті основні складові позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи, до вчителя, до самого себе, яку роль відіграє набутий дітьми соціальний досвід, як впливає самооцінка на формування відповідального ставлення, а також запропоновано практичні напрями роботи з дітьми старшої групи.

Семінар практикум *Ознайомлюємо дітей з соціальним статусом школяра* планується як сумісна діяльність педагогів і батьків, на якій варто розглянути сутність соціального статусу школяра, розглянути його обов'язки та права (міні лекція на першому етапі). Розглядання пропозицій як найкраще

підготувати дітей до школи, виховуючи у них пізнавальне ставлення до неї як до соціального явища (спільне обговорення питання). Останній етап – складання пам'яток для батьків *Як досягнути позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років.*

Таким чином, з метою оптимізації процесу формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи створено програму, основою якої є система роботи з відповідними засобами впливу на особистість п'яти-шестирічної дитини (педагогічні прийоми та способи), пошук яких відбувався крізь призму визначених і обґрунтованих педагогічних умов. Всі методи та прийоми, які внесені у програму, осучаснені й модифіковані для забезпечення їх ефективності.

Система роботи спрямована на підвищення ефективності виховних впливів у формуванні позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи та складається з трьох основних розділів: засоби призначені для роботи з дітьми старшої групи, вихователями ЗДО та батьками дошкільників. Всі внесені до програми засоби впливу відповідають змісту педагогічних умов, що і визначає ефективність виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи.

Висновки до розділу 2

Проведення констатувального експерименту дозволило на емпіричному рівні виявити та схарактеризувати рівні сформованості позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років. Встановлено, що більшість дошкільників мають низький і середній рівні означеного особистісного утворення, для яких є характерним відсутність або зовсім незначне усвідомлення позиції школяра, упереджене ставлення до школи, тривожність і занижена чи надто завищена самооцінка, відсутність пізнавальних інтересів, важливих соціальних мотивів і зацікавленість лише зовнішніми проявами школи та навчання у ній.

Разом з тим, ми дійшли висновку, що варто провести роботу з оптимізації процесу виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи, налагодити співпрацю між сім'ями та вихователями закладу, збагатити та систематизувати у дорослих знання й уявлення щодо сутності особистісного утворення, особливостей його становлення та умов, яких варто дотримуватися щодо цього напряму освітнього процесу в ЗДО.

Нами визначено та обґрунтовано педагогічні умови, основою яких стали концептуальні положення суб'єктивної та гуманістичної наукових парадигм і принципи системності, діяльності, компетентності, що властиві сучасній дошкільній галузі. Зокрема педагогічними умовами, які визначають мету, структуру і зміст програми з оптимізації формування у п'яти-шестирічних дошкільників позитивного ставлення до школи визначено наступні положення: *розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років; набуття та використання дитиною досвіду виконання навчальної діяльності; гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи.*

Основою програми оптимізації формування позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років є система роботи з відповідними засобами впливу на зростаючу особистість дошкільника (педагогічні прийоми та способи). Всі

методи та прийоми, які внесені у програму, осучаснені й модифіковані для забезпечення їх ефективності.

Система роботи спрямована на підвищення ефективності виховних впливів у формуванні позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи та складається з трьох основних розділів: засоби призначені для роботи з дітьми старшої групи, вихователями ЗДО та батьками дошкільників. Всі внесені до програми засоби впливу відповідають змісту педагогічних умов, що і визначає ефективність виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи.

ВИСНОВКИ

За результатами теоретичного й емпіричного дослідження проблеми виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи ми дійшли наступних висновків:

За першим завданням, було з'ясовано, що підготовку до школи розуміють як створення умов і середовища для повноцінної соціальної й особистісної життєдіяльності дитини, її творчого розвитку, навчання, виховання, реалізації пізнавальних потреб упродовж дошкільного дитинства та планового переходу на більш вищий щабель розвитку та здобуття початкової освіти; це цілеспрямований і послідовний процес, у якому поєднані загальна та спеціальна підготовка до шкільного навчання, а його результатом є сформованість готовності до шкільного навчання та прагнення дітей 5-6 років піти до школи.

Сполучною ланкою між особистісною та спеціальною підготовкою є ставлення дітей п'яти-шести років до школи. Критерієм позитивного ставлення дітей вважається рівень розвиненості узагальненого переживання дітьми 5-6 років своєї оцінки певного соціального явища, зокрема школи, крізь призму прийнятих у суспільстві цінностей. Отже, позитивне ставлення до школи .

За другим завданням, визначено, що ставлення дітей 5-6 років до школи відображає: внутрішня соціальна позиція, узагальненість переживань і суб'єктивна оцінка (своєрідний прогноз) навчання у школі, яка сприймається як важливе суспільне явище. Позитивне ставлення до школи вказує на прийняття нової соціальної ролі (учня), налаштованість на успіх у навчальній діяльності, на привабливість нової системи стосунків старших дошкільників із однолітками та дорослими. Разом з тим, з'ясовано, що оцінка дітьми 5-6 років свого бажання стати школярем є мотивуючим чинником навчальної діяльності та поведінки у соціумі в цілому. Структуру позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи утворюють пізнавальний, мотиваційний, емоційно-вольовий і практичний компоненти, що забезпечують взаємозв'язок між всіма складниками готовності до шкільного навчання.

Визначено, що основним чинником формування у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи є ієрархія мотивів, їх супідрядність. Серед найбільш типових мотивів, які визначають зміст ставлення п'яти-шестирічних дітей до школи загалом є: пізнавальні, соціальні, позиційні, ігрові та бажання отримати схвалення дорослого. Для формування позитивного (ціннісного) ставлення старших дошкільників до школи, важливо, щоб вершину ієрархії посідали навчально-пізнавальні мотиви (основа – пізнавальні інтереси), або соціальні (основа – усвідомлення соціальної значущості навчання; прагнення стати школярем, тобто внутрішня соціальна позиція).

За третім завданням, було проведено емпіричне дослідження, результати якого дозволили встановити рівні сформованості у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи та схарактеризувати їх. Так, 18% – це діти з високим рівнем (власне позитивним ставленням) характеризуються тим, що здатні досягнути позицію школяра та розуміють основні функції цієї ролі, з легкістю виконують завдання й спрямовані на соціальні та пізнавальні моменти шкільного життя. Такі діти бажають іти до школи, прагнуть займатися навчальною діяльністю. В цілому вони характеризуються адекватною самооцінкою, мають пізнавальні інтереси, знають ситуації шкільного життя та демонструють це на поведінковому рівні. При цьому їм властиві наполегливість, прагнення до успіху, самостійність, у них відсутня тривога та упереджене ставлення до школи, майбутнього вчителя, однокласників. Натомість 35% дітей 5-6 років виявляють середній рівень і нестійке позитивне ставлення до школи: прагнення зайняти позицію школяра недостатньо виразне. В цілому вони мають уявлення про особливості перебування у школі, навчальну діяльність, але вони не здатні прийняти норми та правила поведінки у школі, перебудувавши власну діяльність. Вони менш самостійні, менш вимогливі до себе, самооцінка в цілому адекватна, пізнавальні інтереси є, але також нестійкі, вони спрямовані на пошук підтримки дорослих й однолітків, а в школі їх приваблюють здебільшого зовнішні атрибути, внутрішня позиція школяра знаходиться на початковому рівні, на рівні поведінки переважно

правильно відображають епізоди шкільного навчання. Діти з *низьким рівнем* (47%) не виявляють зацікавленості до школи, натомість вони спрямовані на ігрові розваги, на зовнішні несуттєві ознаки навчання (перерви, заняття фізичною культурою), вони легко відмовляються від виконання пізнавальних завдань, які близькі до навчальних, не очікують успіху, мають несформовані пізнавальні інтереси, самооцінка значно занижена (або занадто зависока). У них недостатньо розвинені вольові якості, внутрішня позиція школяра ще не сформувалася, виявляють занепокоєння та тривогу з приводу майбутнього вступу до школи, на рівні поведінки слабо відтворюють ознаки школи, навчальної діяльності.

За результатами дослідження вихователів і педагогів встановлено, що дорослі спрямовують свої зусилля переважно на формуванні як загальної, так і спеціальної готовності дітей до школи. Проте основний акцент зроблено на інтелектуальній сфері. Виявлено, що взагалі відсутня робота з мотиваційними й особистісними утвореннями у психіці дітей, серед яких чільне місце займає позитивне ставлення дітей 5-6 років до школи.

За четвертим завданням, було розроблено систему роботи з оптимізації виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи. Її основу становлять педагогічні умови, які визначають мету, структуру і зміст програми: розширення знань про школу як соціальну організацію у контексті набуття соціального досвіду дітьми 5-6 років; набуття та використання дитиною досвіду виконання навчальної діяльності; гуманістична спрямованість взаємодії (спілкування) дітей і дорослих, змістом якої є узагальнене ставлення до школи.

Основними компонентами програми оптимізації формування позитивного ставлення до школи у дітей 5-6 років є дібрані засоби впливу на зростаючу особистість дошкільника та дорослих - педагогічні прийоми та форми організації освітнього процесу. Всі методи та прийоми, які внесені у програму, осучаснені й модифіковані для забезпечення їх ефективності.

Система роботи спрямована на підвищення ефективності виховних впливів у формуванні позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи та складається з трьох основних розділів: засоби призначені для роботи з дітьми старшої групи, вихователями ЗДО та батьками дошкільників. Всі вони відповідають змісту педагогічних умов, що і визначає, на нашу думку, ефективність виховання у дітей 5-6 років позитивного ставлення до школи.

Перспективи подальшого наукового пошуку полягають у емпіричній перевірці педагогічних умов й встановленні ефективності розробленої системи роботи з виховання позитивного ставлення дітей 5-6 років до школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т. Позитивне ставлення до себе та інших – запорука здоров'я. *Дошкільне виховання*. 2017. № 4. С. 6 - 7.
2. Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно-орієнтованого виховання. *Початкова школа*. 2003. № 3. С.1-6.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: В 2-х кн. Кн.1. К.: Либідь,2003. 280 с.
4. Беленька Г. Особистість випускника дитсадка: базові якості. *Дошкільне виховання*. 2015. №. 7. С. 11 - 14.
5. Большакова І. Проблеми психологічної готовності дитини до школи. *Початкова школа*. 2005. № 4. С. 4 - 7.
6. Борисова Л. М. Готовність дитини до навчання. *Психологічна газета*. 2005. № 23. С. 3 - 7.
7. Брикунець Л. Готовність дитини до навчання у школі. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2012. № 12. С. 32 - 34.
8. Власова О.І Педагогічна психологія: навч. Посібн. К.: Либідь, 2005. 400с.
9. Гільбух Ю. З. Темперамент і пізнавальні здібності школяра: психологія, діагностика, педагогіка. Київ: Ін-т психології АПН України, 1993. 272 с.
10. Готовність дитини до навчання / Упоряд. Максименко С. Д., Максименко К. С., Главник О. П. К.: Мікрос-СВС, 2003. 94 с.
11. Готовність дитини до навчання/ Упоряд. С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 112 с.
12. Губенко О. В. Особливості підготовки та адаптації пяти- та шестирічних дітей до школи. *Обдарована дитина*. 2010. № 9. С. 50 - 56.
13. Гуменюк О.Є. Психологія впливу: Монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 304 с.
14. Діагностика готовності дітей до школи / упоряд. О. Дєдов. Хотин, 2014. 194 с.
15. Дошкільна педагогічна психологія: навч. посіб. За ред. Д. Ф. Ніколенка. К.: Вища школа, 1987. 183 с.

- 16.Дубініна Н. В. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людей в освітньому процесі початкової школи : кваліф. робота на здобуття освіт. ступеня магістра : спец. 013 Початкова освіта; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. почат. і проф. освіти Харків, 2021. 69 с.
- 17.Дусанська Л. Готуйте дитину до школи. *Початкова школа*. 2010. № 4. С. 75 - 76.
- 18.Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
- 19.Карабаєва І. Вивчення ставлення дітей старшого дошкільного віку до навколишнього світу. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України 2012. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника / за заг. ред. С. Д. Максименка. Вип. 8. С.111 - 123.*
- 20.Калуська Л. Дитина йде до школи. *Дошкільне виховання*. 2004. № 5. С. 12 - 13.
- 21.Кічук А. Ціннісне ставлення як психологічний феномен. *Психологія і суспільство*. 2006. № 3. С. 80 - 84.
- 22.Корякіна І. В. Особистісна готовність дітей 6-го року життя до школи як актуальна проблема сьогодення. Бердянськ: БДПУ, 2010. № 3. С. 176 - 185.
- 23.Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і розвиток особистості / Під ред. Л. Проколієнко. К.: Рад. шк., 1989. 608 с.
- 24.Кочерга О. Дошкільник на порозі школи. *Палітра педагога*. 2017. №. 3. С. 3 - 5.
- 25.Кузьмінський А. І. Педагогіка. К.: Знання.2007. 447 с.
- 26.Кузьменко В. Як підготовлений наш випускник: Моніторинг індивідуальних досягнень старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2015. №. 5. С. 2 - 7.
- 27.Лазарук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні. *Психологія і суспільство*. 2003. №2. С. 20 - 38.

28. Левчишена О. Організована підготовка дитини до школи. Завуч. 2009. № 28. С. 18 - 19.
29. Лисенко Н. В. Кирста Н. Р. Педагогіка українського довкілля: У 3. х ч. 42: Навч. пос. К.: Слово, 2010. 360 с.
30. Литвиненко С. С. Школа майбутнього першокласника. *Дошкільний навчальний заклад*. 2012. № 11. С. 2 - 5.
31. Любарська І. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 72 с.
32. Мартиненко С. Орієнтовані методики педагогічного діагностування рівнів готовності дитини до навчання в школі. *Початкова школа*. 2008. № 2. С. 39 - 41.
33. Мясищев В. Н. Психология отношений. Избр. психол. труды /Под ред. А. А. Бодалева. Москва-Воронеж, 1995. 353 с.
34. Огороднійчук З. В. Психологія дошкільного дитинства. *Вікова та педагогічна психологія: навч. пос.* / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. С. 77-113.
35. Олійник В.Ф., Максименко С.Д. Емоційно-виховний розвиток першокласників. *Навчання і виховання шестирічних першокласників*. К.: Освіта, 1990. С. 45 - 68.
36. Олійник І. В., Ноженко Ю. М. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. серія «Педагогіка і психологія».* Педагогічні науки. 2017. № 2 (14). С.84 - 89.
37. Осадько О. Дошкільне дитинство: проблеми соціалізації та збереження психічного здоров'я. *Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін. : Підр. 3-є вид. К.: Либідь, 2006. С. 408 - 415.*
38. Павелків Р. В, Цигипало О. П. Дитяча психологія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2008. 432 с.

- 39.Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. *Психологія і суспільство*. 2005. №4. С. 98 - 121.
- 40.Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка, К. : Педагогічна думка , 2001. 514 с.
- 41.Піроженко Т. О. Проблема вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників: пошук та результати дослідження. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія»*. 2015. Вип. 37. С. 130–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2015_37_23.
- 42.Піроженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України 2012. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника / за заг. ред. С. Д. Максименка. Вип. 8. С. 212 - 223.*
- 43.Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції з педагогіки дошкільної. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 209 с.
- 44.Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П. Лекції зі вступу до спеціальності. Ніжин: НДУ ім.. М. Гоголя, 2020. 88 с.
- 45.Пісоцька Л. Методика формування знань про робітничі професії у дітей старшого дошкільного віку у формувальному експерименті. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 2. С. 175 - 184.*
- 46.Пісоцький О. П. Психологія навчання та учіння. *Педагогічна психологія: Практикум навч.-метод. посібн. / за заг. ред. О. П. Щотки. 2-е вид. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя. С. 93 - 124.*
- 47.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Підр. 2-е вид. К.: Академ видав, 2013. 464 с.
- 48.Поніманська Т.І, Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. К.: Слово. 2004. 352с.

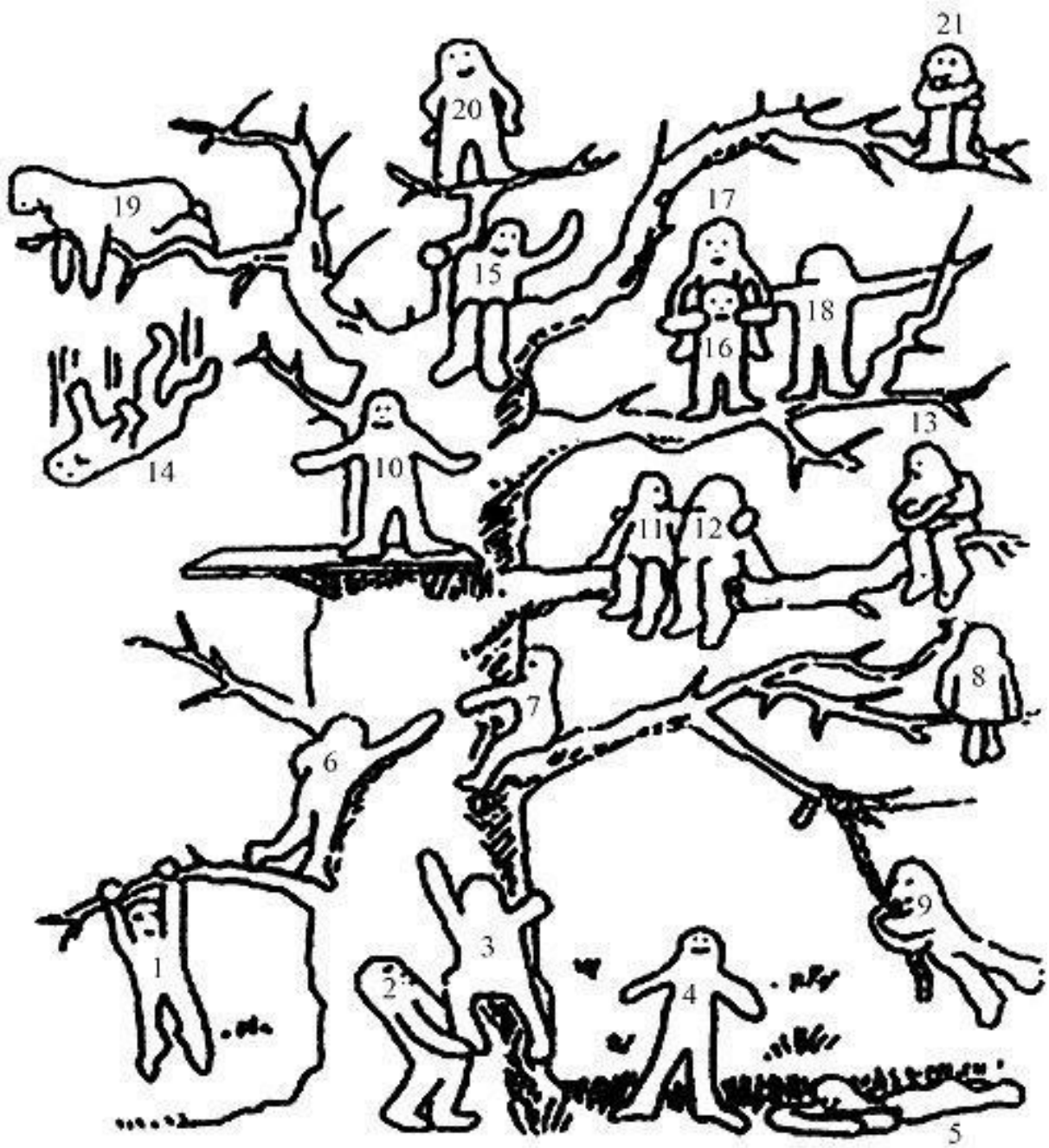
- 49.Проскура О. О. Підготовка дитини до розумової праці у школі. *Початкова школа*. 1997. № 10. С. 29 - 38.
- 50.Психологічна енциклопедія / Упор. О. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.
- 51.Рибалко В. В. Особистість: загальна психологічна характеристика, структура, розвиток. *Психологія: Підручник. 5-е вид. / Під ред. Ю. Л. Трофімова. К.: Либідь, 2005. С. 75 - 180.*
- 52.Розвиток пізнавальних процесів дитини / Упоряд. Максименко С. Д., Маценко В. Ф., Главник О. П. К.: Мікрос-СВС, 2003. 96 с.
- 53.Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. посібник. 3-е вид. К.: Либідь, 2004. 288 с.
- 54.Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. К.: Абрис, 1999. 384 с.
- 55.Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
- 56.Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Обухівська А. Г. Методика діагностики готовності до навчання у школі дітей шестирічного віку. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. 20 с.
- 57.Таран О. психологічна готовність дитина до школи. К.: Шк. світ, 2010. 128 с.
- 58.Таран. О., Полякова О. На роздоріжжі: дитячий садок чи школа. *Дошкільне виховання*. 2015. №. 7. С. 20 - 21.
- 59.Чепка О. Психолого-педагогічні засади готовності дітей старшого дошкільного віку до навчальної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету: Зб. наук. праць. Спецвипуск. Педагогічні науки. У 2-х т. Т.1. Психолого-педагогічне забезпечення передшкільної освіти/ за заг. ред. О. Будака, О. Пехоти. Миколаїв: МДУ, 2008. С. 231 - 238.*
- 60.Я хочу, я можу, я буду добре вчитись / Упорядник Т. Гончаренко. К.: Редакція Загально-педагогічних газет, 2003. 128 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Стимульний матеріал до проєктивного тесту Дерево з чоловічками

№ позиції фігурки	Характеристика
1, 3, 6, 7	Характеризує прагнення до подолання перешкод
2, 11, 12, 18, 19	Комунікабельність, підтримку друзів
4	Прагнення досягнути успіхів, не докладаючи при цьому зусиль
5	Втома, загальна слабкість, невеликий ресурс енергії, сил, сором'язливість
9	мотивація на розваги
13, 21	Відстороненість, замкненість, тривожність
8	Відстороненість від освітнього процесу, самотність
10, 15	Комфортний стан, нормальна поведінка
14	Критичний стан, втрата орієнтації
20	Завищена самооцінка, прагнення до лідерства

Додаток Б

Методика «Бесіда про школу» (за Т. Нежновою)

Прізвище та ім'я дитини _____

Дата заповнення _____

<i>Запитання бесіди</i>	<i>Варіанти відповідей</i>	<i>Бали</i>
1. Чи хочеш ти йти до школи?	А — дуже хочу;	2
	Б — так собі, не знаю;	1
	В — не хочу.	0
2. Чому ти хочеш йти до школи?	А — інтерес до навчання, занять: хочу навчитися читати, писати, стати грамотним, розумним, багато знати, довідатися про нове;	2
	Б — інтерес до зовнішньої шкільної атрибутики: нова форма, книги, портфель;	1
	В — позашкільні інтереси: у садку набридло, у школі не сплять, там весело, всі діти йдуть до школи.	0
3. Чи готуєшся ти до Школи? Як ти готуєшся (тебе готують) до школи?	А — освоєння деяких навичок читання, письма, лічби: з мамою вчили літери, лічили, розв'язували задачки;	2
	Б — придбання форми, шкільного приладдя;	1
	В — заняття, що не стосуються школи.	0
4. Чи подобається тобі в школі? Що тобі подобається (не подобається) найбільше? (Попередньо у дитини запитати, чи була вона у школі).	А — уроки, шкільні заняття, що не мають аналогів у дошкільному житті дитини;	2
	Б — позашкільні заняття та інші, пов'язані з навчанням, моменти: перерва, заняття в позаурочний час, особистість учителя, зовнішній вигляд школи, оформлення класу;	1
	В — уроки художньо-фізкультурного циклу, знайомі і близькі дитині в дошкільному дитинстві.	0
5. Якби тобі не треба було б ходити до школи (дитячого садка), чим би ти займався вдома, як би проводив свій день?	А — заняття навчального типу: писав би літери, читав;	2
	Б — дошкільні заняття: малювання, конструювання;	1
	В — заняття, що не мають відношення до школи: ігри, допомога по господарству, догляд за тваринами.	0

Загальна кількість балів: _____

Можливі варіанти відповідей, їхнє оцінювання та інтерпретація: А — орієнтація на зміст навчальної діяльності — 2 бали;

Б — орієнтація на зовнішні атрибути навчальної діяльності і шкільного життя — 1 бал;

В — орієнтація на позашкільні види діяльності і умови — 0 балів.

Інтерпретація результатів.

Рівні сформованості внутрішньої позиції:

Достатній (10—9 балів) — навчальна орієнтація дитини і позитивне ставлення до школи (*внутрішня позиція школяра достатньо сформована*).

Початковий (8—5 балів) — інтерес дитини переважно до зовнішньої атрибутики шкільного життя (*початкова стадія формування внутрішньої позиції школяра*).

Низький (4—0 балів) — дитина не виявляє інтересу до школи (*внутрішня позиція школяра не сформована*).

Додаток В

Тест на психологічну та соціальну готовність дитини до школи.

Інструкція: я зачитаю тобі кілька речень. Якщо ти згоден, постав + на аркуші паперу.

1. Коли я піду до школи, у мене з'явиться багато нових друзів.
2. Мені цікаво, які в мене будуть уроки.
3. Думаю, що буду запрошувати на день народження весь свій клас.
4. Мені хочеться, щоб урок був довшим, ніж перерва.
5. Коли піду до школи, буду добре вчитися.
6. Мені цікаво, що в школі пропонують на сніданок.
7. Найкраще в шкільному житті - це канікули.
8. Здається, у школі набагато цікавіше, ніж у садку.
9. Мені дуже хочеться до школи, тому що мої друзі теж ідуть до школи.
10. Якби було б можна, я б ще минулого року пішов до школи.

Оцінка результатів:

Високий рівень - якщо дитина поставила не менше 8 плюсів

Середній рівень - від 4 до 8 плюсів, дитина хоче до школи, але вона приваблює її своїми ненавчальними сторонами. Якщо більша кількість +сів на перші 5 пунктів, то дитина мріє про нових друзів та ігри, якщо ж на пункти від 6 до 10 - уявлення про школу сформовано, ставлення позитивне.

Низький рівень - від 0 до 3х плюсів. Дитина не має уявлення про школу, не прагне до навчання.

Додаток Г

Проективний тест «Малюнок школи»

Тест призначений для визначення ставлення дитини до школи та рівня шкільної тривожності. Для проведення тесту кожній дитині дають чистий стандартний аркуш паперу, кольорові олівці та просять: "Тут на аркуші паперу намалюй школу".

Коли дитина закінчить роботу, з нею потрібно поговорити, поставити уточнювальні запитання з приводу намальованого.

Обробка результатів

Емоційне ставлення до школи та навчання оцінюється за трьома

показниками:

1. колірна гама,
2. лінія і характер малюнка,
3. сюжет малюнка.

Під час аналізу малюнка за кожним із цих показників виставляється бальна оцінка, потім бали складаються.

1. Колірна гама.

1 бал - рівною мірою присутні світлі й темні тони

2 бали - у малюнку переважають яскраві, чисті, світлі тони та їхні поєднання (жовтий, світло-зелений, блакитний тощо);

0 балів - малюнок виконано в темних тонах (темно-коричневий, темно-зелений, чорний);

2. Лінія і характер.

1 бал - у малюнку присутні обидві характеристики.

2 бали - об'єкти промальовані ретельно й акуратно; використовуються довгі, складні лінії різної товщини, немає "розривів" контуру;

0 балів - об'єкти зображені нарочито недбало, схематично; лінії подвійні, переривчасті, однакової довжини і товщини, слабка лінія;

3. Сюжет малюнка.

1 бал - у малюнку присутні обидві характеристики.

2 бали - симетричне зображення (малюнок школи займає центральне місце на аркуші); наявність деталей і прикрас, елементів декорування, зображення різних предметів, що оживляють пейзаж (квітів, дерев, плакатів, прапорів, фіранок на вікнах тощо); зображення дітей, що йдуть до школи або сидять за партами, вчителя і "процесу навчання"; пора року - весна, літо (світить сонце, немає хмар); зображення світлого часу доби;

0 балів - асиметричність малюнка; відсутність деталей і прикрас; відсутність на малюнку людей або зображення дітей, які йдуть зі школи; пора року - осінь, зима (темне небо, йде дощ або сніг); час доби - ніч або вечір;

Аналіз результатів

6-5 балів - у дитини склалося емоційно сприятливе ставлення до школи та навчання, вона готова до прийняття навчальних завдань і взаємодії з учителем;

4-2 бали - у дитини є деяка тривога з приводу шкільного навчання як незнайомої для неї ситуації, необхідно розширити коло її знань та уявлень про шкільно-навчальну дійсність, формувати позитивне ставлення до вчителя й однокласників; причинами тривоги можуть бути нервозність і необдумані висловлювання дорослих, негативний досвід навчання в школі старших дітей;

1-0 балів - у дитини явно виражений страх перед школою; часто це призводить до неприйняття навчальних завдань і відмови від навчальної діяльності, труднощів у спілкуванні з учителем та однокласниками.

Додаток Д

Анкета для вихователів і батьків «Вплив на розвиток і формування у дітей позитивного ставлення до школи»

- 1 «У чому полягає сутність позитивного ставлення дітей до школи?»
- 2 «Яку роботу здійснюєте щодо формування у дітей позитивного ставлення до школи»
- 3 «Які методи і форми роботи використовуєте з метою формування у дітей позитивного ставлення до школи»
- 4 «Зазначте, на які напрями Ви орієнтуєтеся, щоб сформувати у дітей позитивного ставлення до школи»
- 5 «Чи існують у Вас спеціальні методичні матеріали для формування у дітей позитивного ставлення до шкільного навчання?»
- 6 «На які показники орієнтуєтеся під час здійснення цілеспрямованого формування позитивного ставлення до шкільного навчання»
7. «Яких умов прагнете дотримуватися у процесі формування позитивного ставлення до школи у дітей старшого дошкільного віку»
8. «Чого Вам бракує у процесі формування у дітей старшого дошкільного віку позитивного ставлення до школи».

Додаток Д

Пам'ятка для батьків *Формування позитивного ставлення до школи*

1. Декілька разів разом з сином чи донькою відвідайте школу (проведіть малюку екскурсію).
2. Зустріньтеся та поспілкуйтеся зі своїм майбутнім вчителем (разом з сином чи донькою).
3. Частіше розповідайте малюкові про своїх улюблених вчителів.
4. Демонструйте синові чи доньці ваші шкільні грамоти чи нагороди.
5. Переглядайте разом з дітьми художні чи мультиплікаційні фільми про школу, обговорюйте їх.
6. Завжди заохочуйте шкільні успіхи старших дітей при молодших.
7. Ознайомлюйте дітей завжди з прислів'ями про розум, про книги.
8. Створіть для дітей куточок книги та разом з ними частіше туди навідуйтеся.
9. Приймайте участь у сюжетно-рольових іграх про школу зі своєю дитиною.
10. Ніколи не залякуйте сина чи доньку школою!
11. Налаштовуйте свого сина чи доньку на успіхи у навчанні.